HASAN İZZETTİN DİNAMO

6-7 EYLÜL KASIRGASI

6-7 EYLÜL
KASIRGASI

Telif hakkı: MAY YAYINLARI

Dizgi ve Baskı: OSMANBEY Matbaası

İlk Yayımı: Ocak 1971

HASAN İZZETTİN DİNAMO

6-7 EYLÜL KASIRGASI

MAY YAYINLARI
Himayei Etfal Sok. Kredi
han kat 3 Cağaloğlu/Ist

KEPÇEYLE TOPLANAN SUÇLU ADAYLARI

1955 Eylülünün sekizinci gününün son dakikaları sonuna değmek üzereydi. Perrault'nun «PERİ MASALLARI»nın son masalını Türkçeye çevirmiş, lâmbayı söndürmüş, yatağa girmek üzereydim ki bahçede tanımadığım insan sesleri işittim. Bunlar, birbirleriyle konuşan iki erkek sesiydi.

Bu sırada adımın çağrıldığını da işitir gibi oldum. Pencereye giderek zifir gibi karanlık bahçeye baktım. Karanlıkta iki insan gölgesi dikiliyordu. Yumuşak, tatlı bir erkek sesi:

«Tanımadı bizi, tanımadı· Hasan bey, biziz. Senin yakın arkadaşların. Senden bir iki tavuk almağa geldik.»

Arkadaşım olduğunu söyleyen adamın sesini tanıyamadım:

«Kimsiniz? Kapıya gelin» dedim.

Kapıyı açınca karşıma biri orta yaşlı, biri genç ten iki adam dikildi.

Yaşlısı:

«Hasan bey, dedi, biz birinci şubeden geliyoruz. Müdür beyin çok selâmı var. Size beş dakika için bir şey soracak. Şimdi gelmek üzere olan trene binecek olursak en çok bir saat sonra eve dönebilirsiniz.»

Onları içeri buyur ettim. Hemen sorumsuz bir tutuklama kampanyasının başlamış olduğunu anladım. Uzun yıllardır her türlü yaşayışsın, geçim endekslerinin dışında yaşadığımdan polisle, tutuklamayla hiçbir alış verişim yoktu. Polislere hiçbir şey sormadım. Evlerden rasgele adam toplayıp götürüldüğü döneme bir kez daha girmiştik.

Polisler, içeri girip divana oturunca korkuyla karyoladan atlayan karımla yer yatağının içinde doğrulup oturan kızım, bu yabancılara şaşkın şaşkın bir şey anlamaksızın bakıyorlardı. Bunlarm beni götürmek üzere birinci şubeden geldiklerini, işin içinde mutlaka bir yanlışlık olduğunu, bir saat sonra döneceğimi, üzülmemelerini ,beni beklemelerini söyleyerek onları avutmağa çalıştım. Kendim, öte yandan, polisin eline geçen kişiden hayır gelmeyeceğini pek iyi biliyordum.

Beş dakika sonra gelecek trene yetişmek üzere çabucak giyindim. Polislerle birlikte kapıdan çıkarken karıma:

«Makaryos'un şerrine uğradık, dedim, mutlaka döneceğim, merak etmeyin.»

Altı-yedi eylül gecesi, Yunanistan'la papaz Ma-

karyos'a sözüm ona kıyak bir gözdağı vermek üzere yumruk kafalı iki Türk lideri ,on binlerce partili militana İstanbul'un hıristiyan bölgelerini yaktırıp yıktırmış, şimdi de anlaşılan arslanın ağzına atacak suçlu arıyorlardı. Bu oyun hem bizim, hem de onlar için küçümsenmez tehlikeler saklıyordu.

Bu yüzden yumuşak davranışlı polislerin yanı sıra trende sarsılarak giderken ağır önsezilerin etkisi altında başım kurşun gibi ağırlaşmıştı. Tatlı sesli komiser:

«Hasan bey, dedi, tamamiyle suçsuz olduğunuzu biliyoruz. Biz de emir kuluyuz. İnşallah durum bizim bildiğimiz gibidir. Çabucak yuvanıza dönersiniz.»

Sirkeci garında trenden inip de Polis Müdürlüğüne doğru yürüdüğümüzde ağzım şaşkınlıktan bir karış açık kaldı. İstasyonun karşısına rastlayan bütün yapılar, bir hava bombardımanına uğramış gibiydi. Yerler, tuzbuz olmuş cam kırıkları, eşya parçalariyle örtülüydü. Boş yapıların karanlık pencereleri, kocaman ölü gözleri gibi bize donmuş bir korkuyla bakıyordu. Benim büyük şaşkınlığımı gören polisler:

«Bu daha bir şey değil, Hasan bey, sen, asıl Beyoğlunu görmelisin» dediler. O zaman ne korkunç bir suçlama altında bırakılmak istendiğimizi anladım. Böylece bir saat sonra eve dönmek umuduna da veda ettim.

Suçlu, suçsuz vaktiyle birkaç kez ziyaret etmiş olduğum Sansaryan Hanının tavan arası katı-

na çıktığımda uzun, daracık koridorda birçok tanıdık yüzle karşılaştım. Benden önce ifadelerine ancak beşer dakika başvurulmak üzere otuz kırk kişi getirilmiş, bir saattir sorgularını bekliyorlardı. Oturacak bir yer olmadığından hepsi sırtlarını duvarlara dayamış, sık sık ayaklarını değiştirerek son kerte büyük bir merak içinde dikiliyorlardı. Yüzlerine dikkatle bakınca hepsinin de benim gibi karakuşi yargılarla buraya getirilmiş olduğunu anladım. Doktor Hulusi Dosdoğru, Doktor Müeyyet Boratav, kardeşi Doktor Can Boratav, yüksek kimya mühendisi İsmet Selimoğlu, Kemal Tahir, Emin Sekun, Örfi, Tabelacı Ziya Tüzmen, ilk bakışta gözüme çarpanlar arasındaydı. Örfi, bu sırada sivil polislerden birine ünleyerek kalın, hırçın sesiyle gürledi:

«Beni neden buraya getirdiğini biliyorum. Sevdiğim kadını elimden alamayınca bana bu oyunu oynadın, değil mi?»

Yanımda dikilen Emin;

«Bak, Dinamo, dedi, aramıza kurnazlıkla bir de polis karıştırıyorlar.»

Yanımızdan biri fısıldadı:

«Polis değil o, bizim sosyalist partisi arkadaşlarımızdan Örfi.»

Emin, Örfiyi tanımıyordu.

Yarım saat ayakta dikilip beşer dakikalık soruşturmayı boşuna bekledik. Sık sık kapı açılıyor, yurdumun çile çekmiş çocuklarından tanıdık biri

daha eski bir çuval gibi içeri atılıyordu. Hepsinin de en az benim gibi suçsuz olduğunu anlıyordum. Kaşla gözle bu tutuklamanın nemene şey olduğunu soruyorlardı.

En sonra polislerde hareket arttı.

«Yürüyün» diyerek hepimizi çatı katından aşağı indirdiler. Müdüriyetin önünde bekleyen büyük bir Belediye otobüsüne doldurularak bilinmeyen bir yere doğru yola çıkarıldık. Galata köprüsünü geçtik. Karaköy, Bankalar caddesi, Tepebaşı derken kendimizi İstiklâl caddesinde bulduk. Otobüsün camlarından dışarı bakınca az kalsın şaşkınlıktan küçük dilimi yutuyordum. Milyarlarca lira tutarında bir zenginlik saklayan o güzelim cadde gerçekten İkinci Dünya Savaşından çıkmış bir kent yıkıntısına benziyordu. Hiçbir yapıda cam adına bir şey yokta. Eski ışıklı, canlı cadde ,boydan boya ışıksız, sessiz, terkedilmiş, insansız bir görünüşe bürünmüştü. Otobüs, unufak edilmiş cam, ne olduğu bel i olmayan eşya kırıntılarının, dökünlülerin meydana getirdiği tepecikleri tırmanarak ilerliyordu. Bu yüzden de ikide bir devrilecekmiş gibi sağa sola yatıyor, iyice yalpalıyordu. Yalnız, birkaç köşe başında iki üç lamba yanıyor ,bütün evler, ara sokaklar, karanlığa gömülmüş bulunuyordu. Kenti bu duruma getirmiş olan caniler eğer bizsek vay başımıza gelecekler diye düşündüm. Demek, tanrılar bir kez daha susamışlardı; bir kez daha kan içmek istiyorlardı. Elbette, bu kan da ancak, suçsuz insanlarm kanı olacaktı.

HARBİYE ZİNDANLARI

Otobüsümüz Harbiye'nin önünde durdu. O zaman ne büyük ,ne korkunç bir mizansen içinde bulunduğumuzu sezdim. İstanbul'u yıkıp korkunç bir sorum altına giren akılsız siviller, sokaktan rasgele suçlu adayları toplamışlar, bunları zindancı gibi kullanmağa başladıkları hırslı bir subay kadrosuna teslim etmişlerdi. Şimdi, pirincin taşını ayıklamak bize düşüyordu·

Otobüsümüzün çevresini bir yığın ak tolgalı inzibat eri sardı. Bizi ikişer kolla bahçeden geçirerek ünlü Harbiye zindanlarının bulunduğu yapıya götürdüler. Merdivenlerden indik, uzun, daracık bir geçitten geçtik. Önümüzde kocaman bir kapı açıldı. Birkaç basamak daha aşağı inerek geniş bir antreye girdik. Hemen karşımızda yapının içinde sonradan yapılmış basık tavanlı daracık hücreler sıralanıyordu. Yapı, yeni badana edilmişti, havada boğucu bir taze kireç kokusu yüzüyordu· Bu badananın da bizim şerefimize yapıldığını ayırt ettik. İnzibatlar ,hepimizi tutup ikişer ikişer hücrelere

tıktılar. Hücrelerde tepede demir tellerden kafesler içinde yirmi beşer mumluk ampuller yanıyordu.

Antrede duyduğumuz tedirgin edici kireç kokusu burada bayağı bir güç alıyordu. İnzibat, bizim hücrenin kapısını çekerek arkadan sürmeledi. Demir kapıda mini mini bir penceremsi hava deliğine gözlerini uydurarak bir kez içeri baktıktan sonra onun da sürgüsünü sürerek dünyayla olan ilişkimizi büsbütün kesti. Kapı ile hava deliği arkamızdan kapanınca taze kireç kokusu boğuculuğunu büsbütün artırdı.

«Yahu, şu hava deliğini olsun kapama, hiç olmazsa» diye bağırdım. Ayak sesleri uzaklaştı. Öteki hücrelerde de buna benzer mırıldanmalar olduysa da en sonra bütün sesler kesildi. Yalnız, asker gardiyanların ayak sesleri gecenin işkenceli sessizliğini noktalamağa başladı.

Hücre arkadaşım genç bir işçiydi. Ayaklarımızın altındaki beton ıslaktı. Ayrıca üzerinde uzanılacak, oturulacak bir şey de yoktu. Bu yüzden hücre arkadaşımla sırtımızı duvara vererek ayakta dikilmekten başka çıkaryol bulamadık. Her an birisinin gelip kapımızı açacağını «haydi çocuklar, siz buraya yanlış getirildiniz, çıkın, yada yataklı koğuşlara buyurun» diyeceğini bekliyor gibiydik. Ayakta beklemekten ayaklarımıza kara su iniyor, gecenin uğursuz, zalim sessizliği kulaklarımızda çın çın ötüyordu. Bir süre sonra bu uğursuz sessizliği demir bir hücre kapısını güm güm öttüren kalın, hırçın sesli bir mahpusun bağırıp çağırmaları

parçaladı. İlkönce birisine dayak atılıyor sandık. Gürültü patırdı, hepimizin tüylerini diken diken etti Sonra ,mapusane görevlilerinin olay yerine koşuştuğunu ayak seslerinden anladık. Bu kez bağırıp çağıran mahpusun sözleri iyice anlaşılıyordu. Herhalde hücresinin kapısı açılmıştı:

«Ben, raporluyum, hasta bir adamım ben. Hücreye kapayamazsınız beni. Sonra, ölümümden sorumlu olursunuz.»

Biraz sonra ayakyoluna gitmek bahanesiyle kapıyı dövüp dışarı çıkan hücre arkadaşım Mustafa, Örfinin, hücresinin önünde bir sandalye üzerinde oturduğunu söyledi.

Sonra, yine ortalığa uğursuz bir sessizlik çöktü. Bilinmeyen koşullar altında tutuklanmıştık. Bu yüzden saniyeler bile yıl gibi ağır ağır sürüklenerek geçiyordu. Hepimiz, tutuklanmamızın nedeni olarak Kıbrısı, Makaryos papazını, İstanbul'un Bayar ve Menderes «marifetiyle» yıktırılışını buluyorsak da bunların bize ne gibi kötülükler getirebileceğini kestiremiyorduk. Bu yüzden de kapkara belkilerin karadüşü bizi boğucu kükürt dumanları gibi sarıyor, bunaltıyordu.

Kolumdaki saat sabahın beşini gösteriyordu. Ben, hâlâ dikiliyordum. Mustafa, çoktan altına mendilini sererek ıslak betona oturmuş, ağulu bir şekerleme kestiriyordu.

Saatler kaplumbağa gibi ilerlese de yine de geçiyordu. Saat yedide taşlıkta gidiş gelişler, sesler

çoğaldı. Mini mini hava deliklerinin sürgüleri açılıp kapanıyor, hücredekilere zeytin ekmek almak için para toplanıyordu.

Bir inzibat bizim hücrenin deliğini de açtı:

«Yiyecek birşey aldırmak istiyor musunuz, öteki arkadaşlarınız betona serip üzerine oturmak için altmışkuruşluk ince mukavvalardan aldırıyorlar. İsterseniz size de alalım.»

Zeytin ekmek, mukavva parasını alıp gitti. Bana gelince, gecenin yirmi üçünden beri ayakta dikilip durmaktan kötülük geçirmeğe başlamıştım. Soluyamaz olmuştum. Kalbimin atışları düzenini yitirmişti. Kalbim, kanı pompalayamıyor, kan, ciğerlerimde toplanarak beni boğacak hale geliyordu. Midem bulanıyor, sık sık öğürüyordum. En sonra gözlerim karardı. Yere düşmek üzereyken demir kapıyı yumruklamağa başladım. Gardiyan geldi.

«Aç kapıyı ,bir yüzümü yıkayayım, kusacağım. Çok fena oldum» diye bağırdım. Gardiyan kapıyı açtı. Gittim, ayakyolundaki muslukta yüzüme su vurdum. Göğsümü şişirerek biraz temiz hava almağa çalıştım. Bunun pek az yararı oldu. Orda bir şey de gözüme çarptı. Hücremin duvarı dibinden geçen su şarıltısının nedenini anladım. Zindanın bütün ayakyolu pislik ve su akıntısı, yukardaki yapının pisliklerini de taşıyarak benim hücremin altındaki lâğamdan geçiyordu. Görünüşte akan romantik bir yeraltı suyunun derinlerden geçen varlığıydı. Kokusu olmasa yine de akarsu sesi, bu bütün namuslu düşünceleri ayaklandıran yerde serinletici bir güç

taşıyordu. Ancak geceyarısından sonra azalan su şarıltısı sabahleyin güçleniyor, hücremin tabaniyle duvarlarını titreterek geçiyordu. İlerde ufacık Mikilerle, eski Bizansm geme denen kedi yavrusu gibi iri fare kuşaklariyle tanıştığımda bu romantik su çağıltısının serinletici şiirinden iz kalmayacaktı.

Yüzümü soğuk su ile çalkalayıp biraz olsun açıldıktan sonra hücreme döndüğümde bize hem yatak hem de sandalye görevi görecek olan bir metre eninde bir buçuk metre boyundaki kâğıttan biraz daha kalın mukavvalarımızla zeytin ekmeğimiz de gelmişti. Ancak, hücreye giripte o boğucu yaş kireç kokusuyla karşılaşınca yine midem bulandı. Zeytinle ekmeği bir yana bırakarak boylu boyunca mukavva yatağımın üzerine uzandım. Sigara kâğıdı inceliğindeki karton bu sırada bana kuştüyü yataktan ayırt edilmez bir lüks gibi geldi. Ne var ki onca uykusuzluğuma, yorgunluğuma meydan okuyan bir cephanelik gibi ateş almış düşüncelerim bir şekerleme olsun kestirmemi önledi.

Hücre arkadaşım Mustafa ,dut yemiş bülbül gibi susuyordu. Ağzından kerpetenle lâf alıyordum. Öğrenebildiğim, hemen bugünlerde evlenmek üzere olduğuydu. Şimdi bir de azgın bir solcu olduğu yayılırsa; kızın, nişanı atmasından korkuyor, bu yüzden de ağzını bıçak açmıyordu.

Dışarıyla haberleşmemiz olanakları büsbütün ortadan kaldırılmıştı, biz dışardan haber alamadığımız gibi dışardaki çoluk çocuk da polis müdüriyetinin merdivenlerini aşındırdığı halde nerde bulunduğumuzu bir türlü öğrenemiyorlardı.

Akşam karanlığı bastığında hücrelerimizin kapıları açıldı. Yoklama için hepimizi salonda topladılar.

YOKLAMA

Burası da bodrum olmakla birlikte hiç olmazsa dış kapılar açık olduğundan biraz hava alıyordu. Kapıya yaklaşarak uzun uzun soludum. Bu sırada cezaevi müdürü geldi. Binbaşı rütbesinde iri yarı, geniş omuzlu, esmer, yumuşak görünüşlü bir adamdı. Hemen bütün tutuklu arkadaşlar başına üşüşerek buraya neden getirildiklerini sormağa başladılar. Müdür, hepsini susturarak bu konuda hiçbir şey bilmediğini, bunun için kendisine bir şey sormamalarını söyledi. Sonra, gözleriyle içimizden birini arayarak:

«Mehmet Nusret nerde?» diye sordu. Hiçbirimiz bu adda birini tanımadığımızdan çevremize bakındık. Bu sırada kısa boylu, kocaman başlı, esmer genç bir adam kalabalığı yararak halkanın ortasındaki binbaşının yanına sokuldu, bunun üzerine birkaç kişinin ağzından «Aziz Nesin» adı çıkıverdi. O zamana dek onu yüzünden tanımıyordum. İlk kez orda gördüm. Müdür, sağ kolunu Aziz Nesin'in omuzuna atarak onun Harbiyeden sınıf arkadaşı olduğunu söyledi. Binbaşı, durmadan ona Mehmet Nus-

ret diye ünlüyordu. Aziz Nesin'in küskün, asık yüzü bu dostluk gösterisiyle bile değişmedi. Sonra - müdür yardımcısı olan esmer yüzbaşı tutuklu listesini sırayla okudu· Sebati Selimoğlu'yu okudu. Baktık, aramızda yoktu. Arkasından İsmet Selimoğlu'yu okudu. Burdaydı· Demek ki baba ile oğulu birlikte buraya sürüklemek istemişler, polis, ikisinden birini yanlışlıkla unutmuştu. Bu durumu kavrayan arkadaşlar, hemen atıldılar:

«Efendim ,öbür ad yanlış yazılmış. Mühendis İsmet işte burada. Öyle bir adam yok.»

Müdür, yüzbaşıya:

«Sil Sebati Selimoğlu'yu» dedi.

Listenin sonlarına doğru Tahsin Güzelfilibe diye bir ad daha okundu.

Eski devrimci arkadaşlardan biri: «Bu işçi arkadaş öleli iki yıl oldu, dedi, nerdeyse mezardan çıkarıp onu da İstanbul'u yıktın diye zindana atacaklar!..»

Yüzbaşı, daha sonra adını hiç işitmediğim bir kişinin adını okudu. Onu tanıyan biri: «Yahu, dedi, bu arkadaş on yıldır Anadolu'da yaşıyor· Hiç İstanbul'a geldiği görülmemiştir.» Yüzbaşı onun adını da listeden sildi.

Bu söz üzerine herkes güldü, ama, bu ağu gibi bir gülüştü. O zaman bu listenin general yargıç Şevki Mutlugil eliyle yapılmış olduğunu anladık. Bu tutuklamadan on yıl önce tutuklandığımızda

onun Nazi prensipleriyle işleyen adli otoritesi karşısında epeyce terlemiş, acı çekmiştik. (Bu emekli generalin sonraları Türkeş'in partisine girmiş olduğu öğrenilmiştir.)

Sebati Selimoğlu ile Güzelfilibe adlı veremden ölmüş işçi arkadaş bir de Anadolu'da yaşayan arkadaş sayılmazsa İstanbul'u yakıp yıkan kişilerin sayısı elliiki idi.

KOCA İSTANBUL'U YIKTIRMAK KOLAY MI, ONU DAHA ÖNCE DÜŞÜNSEYDİN.

Yoklamadan sonra yine hücrelerimize kapatıldık. Birkaç milimetre kalınlığındaki mukavvadan yatağımın üzerine kıvrılıp yatarak ne canavar ruhlu devlet adamlarının elinde oyuncak olduğumuzu bir kez daha acı acı düşündüm. Başımın altında lâğımın romantik suları şarıldayarak akıp gidiyordu. Lâğım sularının verdiği serinliğe bakmadan kafam tehlikeli bir bomba gibi gittikçe büyüyerek işliyordu. Tiksinti, öç duygusu içimde sel gibi çağıldıyordu. Duygularımın şiddetinden göğsüm daralıyor, soluğum kesiliyor, mukavvanın üzerinde dönüp duruyordum. En sonra, baktım olmayacak, düşüncelerimi, sevgi, aşk dünyasına akıttım. Tatlı gençlik düşleri kurarak kafamı, kalbimi bozabilecek yararsız duygularla düşüncelerden arındırmağa çalıştım. Bunda başarıya da ulaştım. Sorumsuz, kötülük olmayan Arkadyaya benzer bol güneşli, bol hoşgörü'lü saatlerin yeşillikleri içinde Teokritos'un, Vergilius'un çobanlarından biri gibi dolaşıp durarak her şeyi

unuttum. Zulmün beni umutsuzluğa düşürdüğü eski mahpusluk günlerinde de bu yöntemi pek çok kullanmıştım, artık, bir kez daha kullanmak zorunda kalmayacağımı boşuna ummuştum. Ancak, sanatçı olmayan mahpusların katında bu sürekli cinsel düşlerle zamana meydan okuma çabası, insanı psikiyatri kliniğine götürecek güçte soysuzlaştırıcı etkiler yapmaktadır.

Hücre yaşayışımız, felâket biçiminde sürüp gidiyordu. Zalim bir sesizlik, hücrelerimizin duvarları üzerine bir ikinci zırhlı duvar gibi geçmişti. Ne arayan vardı, ne soran. Yalnız beni değil hiç kimseyi arayıp soran yoktu. Koridorda ancak asker gardivanların ayak sesleri, bir de hâlâ hücresinin önündeki sandalyede oturan Örfi'nin boru gibi kalın sesi işitiliyordu. Hep kendi kendine konuşur gibi yaparak komşu hücrelerdeki arkadaşlariyle konuşuyordu. Bunu gören gardiyanlar, onu yine içeri tıkmakla korkutmağa çalışıyorlardı. Sonra, bir sessizlik başlıyor, bu arada gittikçe bozulan mahpuslardan biri patlıyor, boş yere buraya kapatıldığından sözederek kös dinlemiş olan cahil gardiyanlara insan hakları kurallarından örnekler sıralıyordu. Hepsi boşunaydı. Gardiyanlar varıp demir kapıyı yumrukluyor, sonra, ufacık hava deliğini açıp mahpusa gözleriyle de bir zılgıt geçtikten sonra öfkeli öfkeli söylenerek uzaklaşıyordu. Kimi zaman şöyle dedikleri işitiliyordu:

«Koca İstanbul'u yıktırmak kolay mı? Onu daha önce düşünseydin.»

Bu sözlerden de anlaşılıyordu ki büyüklü küçüklü bütün asker de Menderes'le Bayar tayfasının oyununa gelmişti.

Böyle birkaç gün daha geçti. Bir deniz altı sessizliği, bütün en kötü belkilere gebe olarak sürüp giderken bir gün koridorda kalabalık ayak sesleriyle kimi konuşmalar işittik. Sırayla hücrelerin kapıları açılıp kapanıyor, kimi kimselerce mahpuslara belli sorular soruluyordu.

Bu sırada ayak sesleri bizim hücrenin kapısına da yaklaştı. Bir gardiyan kapıyı açtı. Başımı uzatıp bakınca bizimkinden önce bütün öteki hücre kapılarının açılmış olduğunu gördüm. Bütün mahpuslar kapılarının önünde dikilerek merakla soru soran birkaç kişiye bakıyordu. Bunlar, iktidarın buyruğunda sonraları bir cellat gibi çalışacak olan hırsı zekâsından çok büyük, erdemsiz bir adam olan general Namık Argüç'le faşist cellât yamaklığına heveslı birkaç yüksek asker yargıçtı. Hemen herkese özdeş soruları soruyor, mahpusların öfkeyle yöneltiği sorulara hınzırca gülümsemelerle, yada suçluluğu peşin olarak kabul edilmiş kişilere söylenebilecek kaba cevaplar vererek geçiyorlardı. «Bizi neden kapattınız buraya» diye soranlara da yine hınzırca gülerek, «siz bilirsiniz nedenini» deyip geçiyorlardı. Herkesin gözünün önünde belli kişilerce belli erekler uğruna yıktırılan kentin serüveni, biraz olsun mürekkep yaladığı bilinen bu askerlerce bilinmiyor muydu, yoksa bu suçlamayı onlar da öbür iki yumruk kafalı herif gibi bilerek bir kurtuluş taktiği olarak mı kullanmak istiyorlardı? Eğer

böyleyse onlar da ötekiler kertesinde sefil ve iğrençti. Böylece, askerlik şereflerini ayaklar altına alarak ötekilerin çomarlığını bilerek üzerlerine alıyorlardı. Ben, bu tiksinti veren düşüncelerle bir oklu kirpi gibi bütün varlığımla ayaklanmış beklerken herifler hücremin kapısına dayandılar. Adımı sanımı, ne işlerine yarayacaksa, kaç yabancı dil bildiğimi sordular. Fransızca, İngilizce, Almanca bildiğimi söyledim. Bu, onları hiç ilgilendirmedi:

«Peki, Rusça bilmiyor musun?» diye sordular.

Bu soruyu soran da anlamsız, düşman, basit yüz çizgileriyle general Namık Argüç'tü. Bu, gerçekten iğrenç bir soruydu. Herif, demek istiyordu ki siz, Ruslardan emir alarak İstanbul'u yıktırdınız. Generalin suratına tükürür gibi «hayır» dedim. O zaman bizi ne korkunç, ne piçliğine bir biçimde suçlamak istediklerini anladım. Ne yalan söyleyeyim, ürktüm. Dışardan direktif alarak kütle'eri ayaklandırmış, İstanbul'u yıktırmış kişiler olarak görülmek isteniyorduk. General Argüç'le yüksek asker yargıçların yüzümüze bir bakışları vardı ki, çok iğrençti. Bize karşı yüzlerinde hiç de kin, tiksinti yoktu. Parıl parıl parlayan gözleriyle bakışlarında kendilerine talih getirecek büyük bir ava bakarken güçlü ,yırtıcı bir yaratığın duyduğu tanımlanmaz sevinç, hırs göze çarpıyordu. Eğer bizi suçlu çıkarabilirlerse zayıf sırtlarımızdan elverişli bir hasat yapmayı düşündükleri açıkça görülüyordu. Şimdiden bizi suçlu olarak kabullendikleri, ancak bunun kanun maddelerine dökülerek meydana çıkarılmasını sağlamak üzere kuruntular arkasında oldukları an-

laşılıyordu. Bu, kültürce ayaklarımızın dibinde bulunan adamların bizi birer kasaplık hayvan gibi düşünerek hesaplar kurmaları, yaşadıkça tiksintiyle anacağım bir dram sahnesi oldu. Herifçioğulları suçsuz da olabileceğimiz belkisini büsbütün bir yana bırakmış, salt mahkûm etmek üzere olanaklar arıyorlardı.

Daha sonraları Ankara'da üniversitelilerin üzerine ateş açtıracak kerte ileri gidecek belasını da bulacak olan General Namık Argüç, cellat düşünceli tayfasını toplayıp gittikten sonra bütün mahpus'ları bir kara düşüncedir aldı. Şimdi, hepsi, hücresinin yirmi beş mumluk sarımtrak karanlığında kara kara düşünüyordu. Ben de altmış kuruşluk incecik mukavvadan yatağımın üstüne uzanarak kendimi kara düşüncelerin uçurumundan aşağı bıraktım.

Dışarda koyup geldiğimiz eylül de çok sıcak olmalıydı ki yumurta kabuğu gibi incecik mukavvaların üstünde bile terliyorduk. Belki bu biraz da sıkıntımızdan geliyordu. Bizden daha yaşlı arkadaşlarımızın romatizmaları, uyumuş hastalıkları beton üzerinde yatmaktan depreşmeğe başlamıştı. Betonun bir karış üstüne yükselebilseydik apansız gelecek çöküntülerden kurtulabilirdik. Yoklama için koridora çıkarıldığımız gün hücrelerimizin damına istif edilmiş birçok kalın tahta paspas görmüş, müdürden hiç olmazsa altımıza bunlardan verilmesini dilemiştik. Müdür, bizim bu dileğimizi hiç işitmezlikten gelmişti. O zaman kesin olarak feda edildiğimiz düşüncesi bende yer etmişti.

Ne var ki bu kez ağrılardan, sızılardan sızlana-

rak yakınan, bu dileği yineleyen arkadaşların dediklerine kulak verildi, ortaları delikli ve işkence aygıtına, Hindistan fakirlerinin çivili tahtalarına benzeyen paspasları hücrelere bölüştürdüler. Mukavva yataklarımızı bunların üzerine sererek uzandık. Bu geniş delikli tahtaların çıkıntıları biraz uzunca yattıktan sonra gövdelerimizde kızgın demirlerle damgalanan hayvanlarda olduğu gibi izler bırakıyordu. Hareketsiz kalan insanların gövdelerinde bu izler çok daha kolay meydana geliyordu. Bunu ilk kez Ankara mapusanesinde yattığım sıralarda görmüştüm Puf böreği gibi şişmiş umutsuz yüzüme, üzerine başımı koyduğum bütün eşyanın dantelleri, nakışları çıkıyor, çok da genç olduğum halde bunlar uzun süre orda kalıyordu.

Burda yüzümüz doğrudan doğruya rendesiz, kalın odunlarla karşılaştığından etlerimizin üzerine işlenen danteller, daha kalın, daha kaba oluyordu. Bu bile cana minnetti. Hiç olmazsa kahredici betonun dört parmak üstünde kapıya dek gelmiş türlü hastalıklara meydan okuyorduk.

HÜCRELERİMİZİN MİNİCİK PENCERELERİ EN SONRA AÇILDI

İki hafta böyle geçti. En sonra, hücrelerimizin demir kapılarındaki minicik pencerelerin açılmasına buyruk çıktı. Böylece hücre arkadaşımla sırayla burunlarımızı bu deliğe dayayarak temiz hava almağa başladık. Kendimizi buz tutmuş göllerde havasızlıktan bunalan, buz çatlaklarına doğru koşuşarak hava almağa çalışan zavallı balıklara benzettim. Bir balığın yaşayış düzeyine düştükten sonra insan olmamızın ne anlamı kalıyordu?

Günlerden bir gün, müdür yardımcısı olan yüzbaşı gelerek herkesin görüşmecisinin geldiğini, sırayla görüştürüleceğimizi, hazır olmamızı söyledi. Herkes birer birer çağrılıyor, görüştürü'dükten sonra yine götürülüp hücresine kapatılıyordu.

En sonra ,sıra bana da geldi. Bir gardiyan, onbeş günlük sakalımla beni alıp karanlık koridorlardan geçirdi, cümle kapısından aydınlık dış koridora çıkardı. Baktım, masaya benzer külüstür şeylerin çevresinde tahta sıralar konmuş, burda mapu-

sane personeliyle sımsıkı ablukaya alınmış birkaç tutuklu ne konuşacağını bilmeden konuşuyordu. Öyle ya ne söyleseler piçliğine alınmak üzere bir tertibat kurulmuş bekleniyor, subaylar, askerler, polisler ne konuşacak diye kulaklarını dikmiş bekliyordu. O zaman anladım ki, bu görüşmecilik oyunu salt Milli Emniyetin punduna getirip herhangi çekilip uzatılabilecek bir ipucu yakalamak uğruna tertiplediği bir tuzaktan başka birşey değildi. Karşımda oturan karımın üzüntüden büsbütün esmerleşmiş yüzüne bakıyorum. Kaşık gibi küçülmüş bu yüzde türlü kahırlı anlamlar dantel dantel işlenmişti. Ne var ki bunların başlıcası kara ışıklı titreşimleriyle korku, büyümüş, iri, kara gözlerinde öldürücü bir ağu gibi yüzüyordu.

«İyi misin?» diye sordu.

«İyiyim. Henüz sağız, gördüğün gibi. »

«Götürüldüğünün ertesi günü hemen polis müdüriyetine gittim, seni sordum. Biz, bu adda bir adam tanımıyoruz. Polis müdüriyetine böyle bir adam gelmedi, dediler. Acaba, öldürdüler mi diye acı acı düşünerek eve döndüm. Herhalde gece polisler seni bir yere götürüp öldürdüler diye düşündüm. Polis müdüriyetinde kocalarını ,kardeşlerini arayan tanıdıklara rastladım. Onlara da hep bana söylenenler söyleniyordu. Ama ,ben de hiç yılmadan her allahın günü müdüriyete gittim; senin nerde olduğunu anlamak için başlarını ağrıttım. En sonra, dün, bugün Harbiye Cezaevinde randevu verdiler, geldim, çok şükür seni sağ salim buldum. Yatağını getireyim mi? Yatağınız filan var mı?»

«Yatağımız yok. Betonun üzerinde yatıyoruz. Jilet makinamı da getir. Belki ilerde traş olmamıza müsaade ederler. Ne yiyip ne içiyorsunuz? Elinizde pek az bir şey vardı. Işık nasıl? Okula gidiyor mu?»

«Paramız hiç kalmadı. Komşulardan iyi bir aile bize birkaç lira borç verdi. Şimdilik, onunla idare etmeğe çalışıyoruz.»

İSTANBUL'U YIKAN KORKUNÇ KASIRGANIN ANAHTARI

Bizim bu konuşmalarımızı ilgililer içercesine dinliyor, gereken yerlerde de hayasızca not alıyorlardı. Anlaşılan, dışarda bütün Millî Emniyetin, bütün polisin yaptığı araştırmalar fos çıkmıştı. Kuyruğu sıkışan Bayar-Menderes ikilisi, ağızdan kaçırılacak ufak tefek ipuçlarından medet ummağa başlamıştı. Sanki düşman bir ülkenin karşı casusluk örgütünün eline düşmüş gibiydik. Her zerremizde vatanı yakıp kül edecek korkunç gizler gizliymiş gibi bizi dinleyenler bütün antenlerini germiş dinliyordu. Sanki ufak bir sözcüğümüzdeki senbolik anlamı yakalayarak İstanbul'u yıkan korkunç kasırganın anahtarını bulmak istiyor gibiydiler. İnsanoğlunun bu gaşkınlık anlarındaki apataʼlığına bir kez daha acı acı güldüm içimden. İçim tiksintinin en karasiyle dolup dolup taşarken biraz daha konuştuk. Şerife:

«Hepimiz suçsuz olduğunuzu biliyoruz. Acaba ne zaman salıverirler sizi?» diye sordu.

«Evet, hepimiz, anladığıma göre, en aşağı şu bizi dinleyen subaylar, asker gardiyanlar kertesinde suçsuzuz. Ama, bir suç uydurmak gerekirse onu hiç bilemeyiz. Bundan dolayı da ne zaman burdan kurtulacağımızı ne biz bilebiliriz, ne de bizi sokaktan toplayıp buraya tıkanlar.»

Bunun üzerine Şerife ağlamağa başladı.

«Annem de bizi bırakıp gitti. Ben, şimdi, küçük bir çocukla o dağ başında ne yaparım? Yanımızdakiler de bizi evden kaçırmak için geceleri eve taş atıp güm güm kapıları dövüyorlar.»

«Münire kadın, sana geceleri hovardalar göndereceğim, diye beni tehdit ediyor.»

«Git, başımıza bu işi açan birinci şubeye şikâyet et. Gerekirse sıkıyönetim komutanlığına başvur. Bizi karılarımızı kerhaneye düşürmek için mi buraya kapadılar?»

«Bir iki gün önce seni tutuklayıp götüren komiserle başka polisler; subaylar geldi. Kapıyı habersiz omuzlayıp kırarak içeri girdiklerinden çocukla çok korktuk. Dudaklarımız uçukladı. Senin bütün kitaplarını didik didik ettiler. Birkaç yabancı dilde kitabınla bir yığın yazını alıp götürdüler.»

Konuşma süresi beş dakikaydı. O da henüz hiçbir şey konuşamadan doldu. Saatına bakan yüzbaşı:

«Vakit doldu, dedi, haydi, götürün bunları, başkaları gelsin.»

Acaba, ne gibi bir giz sızdırabildiler benim karımla şu konuşmamdan diye düşündüm. Ankara'daki yıktırıcı başılar mutlaka bu konuşmalardan sızdırılmış ipuçlarına değgin bir rapor bekliyorlardı.

Üzücü düşüncelerle hücreme döndüm. Bu daha çok aptal kodamanların hâlâ kendilerini kurtarmak için biricik çare olarak bizim suçluluğumuzdan medet umduklarını anladığımdandı. Suçlulukları ayyuka çıkan bu insanlar demek ki son kerte sıkışık durumdaydılar, bizi mahkûm ettiremez'erse okkanın altına gideceklerdi. İşte ,bu düşünce beni titretti. Demek ki bu hücrelerde çok daha çile dolduracaktık.

Bir kez daha demir hücre kapıları üstümüze kapandı. İşin felâketi nerdedir bilir misiniz: bizim gibi bozuk düzene başkaldırmış olanlar günlük yaşayışımız sırasında bile ulus haklarından her yurttaş gibi yararlanamayan kişilerdik. Havanın son kerte boğucu oluşundan patlar duruma gelmiştik. Günlük, sözüm ona, serbest yaşayış zaten bizim için biraz hoşgörülü bir mapusane yaşayışından başka bir şey değildi. Ordan tutup mapusaneye atılınca bizdeki mapusluk duygusu katmerleşiyordu. İşte, bu katmerli mapusanenin içinde sıralanmış bir sürü mini mini mapusane daha düşünün ki bunlar da havasız, daracık tecrit hücreleridir. Biz, şimdi ay ışığına işemiş insanlar olarak en iç mapusaneye atılmış talihsizler, gerçekten kötü durumdaydık. Herifçioğulları, bir punduna getirebilirlerse bize en ağır cezayı verdirerek kurtulmanın yolunu bulabilirlerdi. Bu burjuvaziye yamanmış derebey artıkları gerçekten korkulacak heriflerdi.

O gece bu kara düşüncelerle sarmaş dolaş olarak delikli tahtalar üzerinde sabahı etmeğe çalıştım. İşin hiçbir avunulacak yanı yoktur. İnsan bir suç işlerse bunun ceza kanununda belli bir karşılığı vardır, aşağı yukarı kaç yıl ceza yiyeceğini, kaç yıl yatıp çıkacağını bilir. Bizse doğrudan doğruya arslanın ağzına atılmak üzere sokaktan rasgele toplanıp getirilmiş kişiler olduğumuzdan büsbütün karanlık içindeydik. Dâva öyle ele alınmıştı ki ya hükûmet ile devlet başlarının, yada elli iki kişinin kellesi gidecekti. Bütün tehlike de burdaydı. Devletin yada hükümetin başındaki kişiler, kellelerini vermemekte elbette ki bizden yüzlerce kez daha şanslıydılar. Onlar, dirimlerini kurtarabilmek uğruna sırasında bütün ulusu bile gözlerini kırpmadan feda edebilecek kıratta kişilerdi.

Zulme dayanabilmek, karşı koyabilmek için deliksiz uyku gerek. Uykusuzluk, insanı hiçbir işe yaramaz bir paçavraya döndürüyor. Ertesi gün yatağım gelince ilk kez giyneklerimi sırtımdan çıkarıp yatağa uzandım. Kemiklerim dinlendi, ruhum dinlendi. Biraz sanat konuları üzerinde düşünmeğe çalışarak zulmün verdiği yıpratıcı öfkeden arınmağa çalıştım. Yanımda kâğıt kalem bulunmadığından kafamın içinde kolay ezberimde kalsın diye uyaklı, koşuklu şiirler söylemeyi denedim. Bizi buraya tıkanlar üstüne siyasal, müstehçen, yerici birkaç dörtlük becerdim.

Son zamanlarda yerden mantar gibi fışkırmış fildişi kule şairleri biçiminde gerçeğin demir bahçeleri dışında lotüs kokulariyle yüklü unutturucu

kimi yaveler mırıldanmak istediysem de başaramadım. Anladım ki, dirimi tehlikede olan kişi, sanatın avutucu havasına kolayca ulaşamıyor. Gerçi André Chénier giyotine gitmeden önceki pek kısa sürede Fransız edebiyatının en tatlı ürün'erini vermişti ,ama ,o, böyle bizim gibi birçok kez hapse girip çıkmış bir kimse değildi. Tutukluluğun ilk günleri her zaman ayaklanmış bir ruh dünyasının egemenliği altında bulunduğundan sanata yönelecek dengeden insan yoksun oluyordu.

Biz, böyle ayaklanmış duygular, dengesiz düşünceler içinde bocalayıp dururken bir gün ansızın hücrelerimizin kapılarını açıp hepimizi hiç olmazsa mapusanenin büyük koğuşu içinde serbest bıraktılar. Bizi sorguya çekememişler, düşündüklerince erken, arslanın ağzına atamamışlardı. Bu da büyük bir şeydi .Hemen bütün tutuklular biribirimizi tanıyorduk. İlk ravundu kazanmamızın şerefine kucaklaşıp öpüştük. Sonra, grup grup toplanarak başımıza gelen işin türünü ayırt etmeğe çalıştık. Bunun tehlike payı üzerinde durduk. Bizi tanınmaz hale getiren sakallarımızı traş edip daha iyimser yüzler takınmağa çalıştık.

Şimdi, ilk erek gazetelere kavuşabilmekti. Ancak, dışarda devletçilik, hükümetçilik oynayan bıçkınlar, dünya kamuoyunun suçlaması altında şakır şakır terlediklerinden bizimle nasıl oynayacaklarını bilemiyorlardı. Bu kez de İstanbul'un yıkımından önce Enosisçi Makaryos papazıyle Yunanistan'a karşı kullanıp durdukları «Kıbrıs Türktür» derneğinin başkaniyle bütün üyelerini de getirip Har-

biye zindanlarına kapamışlardı. Hükûmet, devlet gücünü ellerine geçirmiş derebeyleri, işledikleri korkunç cinayetten paçalarını kurtarabilmek uğruna en içten dostlarını bile arslanın ağzına atmaktan çekinmiyorlardı, böylece, İstanbul'u yaktırıp yıktıranların ,komünistlerle Kıbrıs Türktür Derneği olduğunu göstermek istiyorlardı. Oysa güdümlü yıkım, Avrupalı gazetecilerin, ajansların gözleri önünde geçmişti. Atlı polislerin birer tunç heykel gibi kıpırdamadan dikilip durduğu akşam, Perapalasın camlarına fırlatılan taşlara bir avuç leblebi atılmışçasına hiç aldırış etmeyişlerinin elbette bir anlamı olmak gerekirdi. Bu sırada eloğlunun aldığı notlar, çektiği filimlerle resimler, çoktan Avrupa başkentlerinde en doğru yoruma kavuşmuştu. Bizim portakal kafalı devlet, hükümet yağmacıları ise hâlâ mızrağı çuvala sokmağa çalışıyorlardı. Bunların Kıbrıs Türktür Derneğini kendilerini kurtarmak uğruna ateşe atmaları başlı başına şaheserdi. Hele, kendilerinin kurduğu bu derneğe her nasılsa girmiş olan bir Rum vatandaşın başına ne işler gelecekti. İşte görün, İstanbul'un Rum mahallelerini yıktıran bu keferedir diyeceklerdi.

Bir zaman gelecekti ki. Demokrat Partinin Kadıköy bölgesinin çok tanınmış kişilerinden biri olan bu talihsiz yurttaş, İstanbul'u yıktıran -sözümona- sabotajcı güçlerin biricik temsilcisi olarak gösterilecekti.

Artık, günlük gazeteleri okumamıza da müsaade çıkmıştı. İstanbul'u yıktıran DP kodamanlarının

hali yürekler acısıydı. Muhalif gazetelerle dergilerde çok acı söz çakıştırmalar, eleştiriler, yergiler yer alıyordu. İç basınla birlikte dış basından ilginç haberler veren kimi dergiler de elimize geçmeğe başladı .Örneğin, Adnan Menderes'in koordinasyonsuz ekonomi siyasetini eleştiren Time dergisi başbakanı epeyce hırpalıyor, «Menderes ,uçurumun kenarında dolaşmaktan hoşlanıyor» gibi bir söz ediyor ,bunun tehlikelerine dikkati çekiyordu. Anlı şanlı Menderes, ülke içinde olduğu gibi ülke dışında da yaşlı bir servi gibi niteliğini bilmediği, gücünü ölçemediği fırtınalar önünde çatırdayarak yerlere serilmek eğilimi gösteriyordu. Time dergisindeki yazıyı okuyunca biraz alınlarımız yükseldi, başlarımız doğruldu. Menderes efsanesi, salt Türkiye'de değil, dünyada da kamu oyundan ilk onmaz darbeyi yemiş oluyordu. İşler, Avrupada, Türkiye'de bu umulmaz ters gidişi alınca Menderes'le arkadaşları, özellikle Köprülüzade Fuat adlı eski saygıdeğer profesör, beceriksiz, rate bir politikacı olarak konuyu yeni baştan ele alıp bütün Türkiye'ye, dünyaya karşı Fatih'in toplariyle bir salvo ateşine girişti: Meclis kürsüsünden yaptığı bu kuru sıkı atışta ağız dolusu politika yalanları savuruyor, İstanbul'u Altı - Yedi Eylül gecesi dışarıdan aldıkları buyrukla Komünistler yıktırdı diye gerisini yırtarcasına bağırıyordu. İlk gençliğimden beri kitaplarını okuduğum, özel bir saygı beslediğim bu herifin kendi kıçını kurtarmak uğruna bu kerte alçaldığını görmek beni sonsuz tiksindiriyordu. Cüce bir politikacıdan başka bir şey olmayan Köprülüzade, bütün aydınların gözünde böyle-

ce harcandığını bile ayırt edemeyecek kerte sağduyusunu yitirmişti. Kodamanlar sıkıştıkça daha çok bize sarılıyor, politika pazarında hâlâ bize kocaman yamyam kazanları kurmuş, bunların altını Köprülüzade'nin bilimci körüğüyle üfleyip harlandırmağa çalışıyorlardı. Köprülüzade, birden bire başlıca düşmanlarımız arasına girmişti. Elimize geçse onu bir kaşık suda boğardık. Onların bize böyle kudurmuşçasına saldırışları bir yandan da bizi umutlandırıyordu. Şundan ki, onların hâlâ bu yan üzerinde direnmelcri, sağduyu sahibi Türkleri de iğrendirmeğe başlamıştı. Eski gazeteci Hüseyin Avni Şanda'nın kulağına değip de el altından bize iletiği habere göre komünistlerin biricik suçlu olarak tutuklu bulundurulmasını artık, Millî Emniyet de doğru bulmamağa başlamıştı. Bu haber de kulağımıza gelince ufukta tanyerine benzer bir yerlerin ağardığını ayırt eder gibi olduk. Menderes'le Bayar'ın yenilgisi çıplak gözle görülecek kerte yaklaşmış görünüyordu.

KEMAL TAHİR'E VALÂ NURETTİN'DEN GELEN TEHLİKELİ HABER

Bugünlerde karısı Semiha, Kemal Tahir'e Vâlâ Nurettin'den çok önemli, tehlikeli bir haber getirdi. İşler tavsamağa doğru giderken bile Ankara'daki ejderhaların kurtuluşlarını sağlamak uğruna dirimimiz üzerinde hâlâ nasıl spekülasyon yapmakta olduklarını görerek ürperdik: Valâ Nurettin, o günlerde D.P. organı Son Havadis'de fıkra yazarlığı yapıyordu. Bundan dolayı da zamanın sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz'a sokularak Harbiye'de tutuklu bulunan elli iki kişiyi ne yapacaklarını sormuştu. Aknoz, büyük bir soğukkanlılıkla ona şu yanıtı vermişti:

«İstanbul'u yıktıran o heriflerdir. Hepsine müstahak oldukları cezayı verdireceğim. On onbeşini sallandıracağım, geri kalanını da yirmişer, otuzar yılla zindanda çürüteceğim.»

Bu haber, iyimserlik ışıklarının yavaş yavaş aydınlatmağa başladığı karamsar dünyamıza boğucu bir zift, katran, kömür dumanı gibi yağdı. Hepi-

miz bir kez daha kara kara düşünmeğe başladık. Bu herifler kendi canlarını kurtarmak uğruna babalarını bile astırırlardı. Bugünlerde hemen bütün İstanbul halkı ,son kerte tedirgindi. Selimiye kışlasının pireli koğuşları, Davutpaşa kışlası rasgele sokaktan toplanmış suçsuz halkla tıklım tıklım doluydu. Her allahın günü on binlerce kişi eski çuvallar gibi buralara atılıyor, yargıçların karşısında ter etilerek salıveriliyor, bunların yerine evlerden, sokaklardan başkaları toplanıp getiriliyordu. Böylece zengin bir mapusane trafiği yaratılarak sözde sokakta çiğnenmiş adaletin ölüsünü saklayanlar araştırılıyordu. İstanbul'u bilinçli olarak yıkanlarla yıktıranlarsa bu sırada bıyık altından güleıek bu gereksiz traji komik gösteriyi köşelerinden seyrediyorlardı. Yoksul halkın yaşadığı Kasımpaşa, Ortaköy, Beşiktaş, Üsküdar gibi eski ünlü kent semtleriyle gecekondu bölgeleri, sayısız ekiplerce geceli gündüzlü baskınlar, araştırmalarla tedirgin ediliyor, oralarda sözde yağma edilmiş azınlık halkının malları aranıyordu. Buralardan halk kadınlariyle erkeklerine yakıştırılamayan ne bulurlarsa sahipleriyle birlikte alıp götürüyorlardı. Yeni ayakkabılar, yeni diktirilmiş giynekler, yeni frenk gömlekleri, yeni aygıtlar hep bu işlemi görüyordu. Ancak, halk barmaklariyle tutuklu depoları arasında vızır vızır işleyen bu trafik, hiç kimseyi aldatamıyordu. Rasgele halk evlerine yapılan bu baskınların yanı sıra bizim evlerimizi de unutmuyorlardı. Bütün tutuklu arkadaşların evlerine son kez şiddetli bir gece baskını daha yapılmış, delikte deşikte bizi mutlaka suçlayacak bir şeyler araştırıl-

mıştı. Bizim kulübenin kapısını ikinci kez kıra- gece yarısı içeri giren asker-polis karması ekip, yatakları, yorganları bile söküp evde bir bombardıman tahribatı yaparak çekilip gitmişti. Menderes'le Bayar, tutukluların evlerinde mutlaka bir şeyler bulunması için çok şiddetli buyruk vermişti. Aydın tutukluların evlerinde Moskova'dan gelmiş sabotaj buyrukları ,işçi arkadaşların evlerinde de yağmalanmış mal arıyorlardı. Bir şeyler de bulmuş sayılabilirlerdi, ama, bu çerden çöpten eşya ne yazık ki boylarından büyük şeyler pislemiş olan devlet ve hükümet başkanlarını kurtaramazdı.

Sevgili hükûmet ve devlet başkanlarımızı sorumluluktan kurtarabilecek birer suç işleyip birer yaramazlık yapamadığımızdan, bunları da belgeleriyle hazırlayıp onlara sunamadığımızdan bayağı üzülüyorduk. Bu sakallı bebeklerin ağlamaklı halleri gözlerimizin önüne geliyor, onların namına üzülüyorduk.

AYDIN SOLCULARIN EVLERİNDE KENDİLERİNİ KURTARMAĞA YARAYACAK BİR ŞEY BULAMAYIZ

Aydın solcuların evlerinde kendilerini kurtarmağa yarayacak bir şey bulamayınca içimizdeki eski bilinçli tütün işçileriyle ustalara asılmışlar, onların kıt, kısır yaşayışlarından kendileri için kurtuluş formülleri istiyorlardı. Onlar, bizim gibi Moskova'dan buyruk alamadıklarından ancak, yağmalara katılabilir, bunları fiilen yönetebilirlerdi! Bu yüzden onların evlerine yapılan baskınlarda yağma, talan malıdır diye birçok eşyayı alıp götürmüşlerdi. Tahtakale'de eski ayakkabı alıp satan Conga Ali'nin evinden yedi çift eski püskü ayakkabı alıp götürmüşler, şimdi de bunları nerden aldın diye adamcağızın başının etini yiyorlardı. Conga, hernekadar Tahtakale'de eski ayakkabı alım satımiyle uğraştığını söyleyip duruyorsa da ötekiler, bunların mutlaka yağma malı olduğunda direterek doğruyu söylemesini istiyorlardı. Eğer bu yedi çift eski papucun talan malı olduğu ispatlanabilirse Bayar-Menderes ikilisi temize çıkacak, İstanbul'u yıktıranla-

rın komünistler olduğu anlaşılacak, böylece sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz da içimizden on beşini astıracak, geri kalanını onbeşer yirmişer yılla içeri tıktıracak, Menderes tayfası solcuların sırtından bir kez daha hasat yapmak olanağını bulacak, böylece bir taşla birkaç kuş birden vurulacaktı. Conga Ali'den başka birkaç tütün işçisi arkadaşın evinden de bir şeyler alıp götürmüşlerdi. Kırk yıl eski bir ceviz sandığın dibinde kalmış gelinlikler, kara gün için saklanan basmalar, türlü kumaş parçaları, nerden geldiği bile zamanla unutulmuş kullanılmaz süs kristalleri, bin bir güçlükle diktirilip ancak bayramdan bayrama giyilen yeni kalmış erkek giynekleri, konuklara çıkarılmak üzere bir köşede dikkatle korunan tabak, kaşık, çatal, bıçak, peçete gibi sofra takımları, hep yağmalanmış mal diye kaldırılıp götürülmüş eşya arasında bulunuyordu.

İşte, D.P.'nin suçlu ejderhalarını kurtarırsa bu zavallı eşya kurtaracaktı. En son bel bağladıkları kurtarıcı mucize, bu eski postallarla kumaş kırpıntılarında yatıyordu.

Esmer kuru yüzünde bir halk umutsuzluğu yüzen Conga Ali'nin hücresinde oturmuş dertleşiyorduk. Eski mapusane arkadaşımız Remzi de birliktevdi.

Conga:

«Yahu ,diye dert yanıyordu, Menderes'le Bayar, kıçlarını kurtarmak için salt benden aldıkları yedi çift eski püskü Tahtakale papucuna kalmışlarsa

Türkiye batmış demektir. Ben, şu sırada dışarda o saydım, beş parasız olduğum halde yine de onlara kredi ile böyle yüz çift postal bulurdum. Eğer Beyoğlunda duman ettikleri birkaç milyarlık servetin acısını benim yedi çift eski papuçla karşılayabilirlerse onlara aşkolsun derim, doğrusu. Düşünemeyeceğimiz kadar bayağı heriflermiş bunlar meğer. Bizim gibi birkaç yoksul işçiyi ateşe atarak pisledikleri kocaman suçu ört-bas etmeğe çalışmaları, çok alçakça, namussuzca bir iş. Geceleyin cipler-le gelen ekipler mahalledeki birçok eve kapıları kırarcasına zorlayarak baskın yapmışlar, korkudan çoluk çocuğun dudakları çatlamış! Evin köşesini bucağını didik didik ditmişler. Mahallede gören de sanır ki, o gece İstanbul'u kırıp döken, yağmalayan DP'li bıçkınlar arasında biz de varız. Oysa o gece hepiciğimiz evlerimizde çoluk çocuğumuzun arasında ya uyuyor, yada dinleniyorduk. İstanbul'un yıkılışının haberini ise mahallemizdeki Demokrat Partililerin gece yaptıkları işleri böbürlenerek anlatışlarından öğrendik. Her semtin partilileri grup grup Beyoğlu'na, Samatya'ya, Yedikule'ye, Heybeli'ye, Büyükada'ya gitmiş, daha gündüzden hazırlanan plânları uygulamağa başlamışlardı. Evlerde Rum kızlarına nasıl tecavüz ettiklerini, bir papazı nasıl sünnet ettiklerini bağıra bağıra mahallede anlatanlar hep o partililer değilmiş gibi şimdi işin bir suç olduğu anlaşılınca onları bir yana bırakıp birkaç sosyalist işçinin eski papuçlarını suçlamağa çalışıyorlar.»

İRİ YARI ESKİ BİR TÜTÜN İŞÇİSİ OLAN REMZİ

İri yarı eski bir tütün işçisi olan Remzi yüzünden hiçbir vakit eksilmeyen gülümseyişiyle söze karıştı:

«Dinamo dedi, biz biliyorsun Kasımpaşa'da oturuyuz. Bizimki çok yoksul bir mahalledir. Kendimiz, çoluk çocuğumuz, kedimiz, köpeğimiz sıçanlarımız, hep bu yoksulluktan nasibini alır. Erkekler ara sıra kahveye çıkar, günlük havadisleri alır, ordan yallah eve, ordan da yatağa. Millet Beyoğlunun lüks mağazalarını kırıp dökerken biz çoluk çocuğumuzla yatağımıza bile girmiştik. Kırıp dökme gürültüleri işitilip de haberler gelmeğe başlayınca yarın bu işler solcuların üstüne kalabilir kaygusuyla sesimizi çıkarmadan büsbütün suspus olduk. Bunca büyük bir olayın sayısız kişinin başını yakacağını biliyorduk. Ama, benim de bu işe karıştırılacağım aklımın köşesinden geçmiyordu. Ertesi gece polisler kapıya dayanıp da müdüriyete gideceğimizi söyleyince Türkiye'de birer insan değil de birer tecrübe kobayı yada mal olarak görüldüğümüzü anladım. Herifçi-

oğulları bizi birer kucak odun gibi almış ateşe atmağa götürüyorlardı. Odun olarak bile bir değerimiz yoktu. Eğer olsaydı hiç olmazsa bizi götürürken fiatımızı karımızın eline saymak zorunda kalırlardı. İyi ki karım tütünde çalışır da birkaç kuruş alır. Yoksa şu uğursuz zamanda ev sahibimiz onları eski hasır parçaları gibi tutup sokağa bırakırdı. Yine de evimize yapılan baskınlar mahalleyi karıştırmış. Herkes benim o gece yağmaya katıldığımı, birçok değerli eşya yürüttüğümü sanıyormuş! Biz İkinci Dünya Savaşı yıllarında pek çok sıkıntı çektik, Dinamo. Anlatmakla bitmez. Biliyorsun, birlikte yatıyorduk Ankara'da. Cezamı çekip İstanbul'a dönünce hiçbir yanda iş bulamadım. Ufak tefek bir sürü ayak işleri yapmağa çalıştım. Hiç birinde doğru dürüst bir kazanç bulamadım. Açlık bizi iğne ipliğe döndürdü. Camlarımızı sokakta futbol oynayan varlıklı ailelerin çocukları sık sık kırdığından artık onların yerine yenisini almıyor, kırıkları hamurlanmış kâğıtlarla yapıştırıyor, yağmurlu, karlı havaları bu bin parça cambar arasından seyrediyorduk. Ne yazık ki, bu camları her allahın günü yeni baştan yapıştırmak zorunda kalıyorduk. Her gece yatağa girdiğimizde pencerelerdeki cızırtılara, tıkırtılara kulak verip yatağımızdan fırlayınca cama dizilmiş bir sürü kara inci gibi gözün korku ile bize bakarken bir yandan da hızlı hızlı hamurlu kâğıtaları kemirdiklerini görüyorduk. Korkutmak, kovalamak kâr etmiyordu. Sabaha dek kâğıtları yenmiş olan cam parçacıkları birbirinden ayrılarak sokağa dökülüyordu. Bizler, bu gibi yoksulluklar içinde bile hiç kimsenin ufacık bir malını iç etmeyi dü-

şünmedik. Ne yazık ki efendiler, bizim salt pılıpırtımızı değil, gövdemizle canımızı bile ateşe atmaktan çekinmiyorlar. Yoo, Dinamo, burjuvazi artık çok azdı. Ekmeğimizi elimizden almakla kalmayarak canımızı da almağa çalışıyorlar. Nurettin Akmoz denen şu Sıkıyönetim kumandanına bak. Efendim, onbeşimizi sallandırıp geri kalanımızı da onbeşer yirmişer yılla zindanda bırakacakmış.»

CONGA ALİ

Conga Ali kafasını sallayarak «Ah namussuz herifler, ah,» diye derin bir göğüs geçirdi. «İstanbul'u yıkanlar, para dolu kasaları pencerelerden sokağa atıp kamyonlara yükleyip götürdüler. En pahalı malları aparıp zulalara yerleştirdiler. Bütün bunları bırakmışlar bir yana ,benim Tahtakale'den satın aldığım yedi çift eski püskü papucu yağma malı diye suçlamağa çalışıyorlar. Adaletten bunca geçmiş hükümet adamlarının sonu mutlaka felâkettir, Dinamo.»

Günler haftaları, haftalar ayları izleyip gidiyordu. Durumumuzda hiçbir değişiklik yoktu. Hücrelerimizin kapıları geceli gündüzlü açıktı. İstediğimiz zaman yatıyor, istediğimiz zaman kalkıyorduk. İçeri gazete kitap da girdiğinden iç işkencemiz biraz daha azalmış sayılabilirdi. Kış aylarına da girmiş sayılırdık. Havalar birden bire soğumuştu. Ucuz pijamamı sırtıma geçiriyor, eski paltomu omuzlarıma atıyor, koridorda

saatlerce volta vuruyor, geri kalan zamanlarımı da konuşmalarından ,varlığından hoşlandığım arkadaşların hücrelerinde çene çalarak geçiriyordum. Askeriye her sabah bize kazan tortusu olduğu anlaşılan bir bulgur çorbasiyle bir asker tâyini veriyordu. Bu çorbayı birkaçımızdan başka hiç kimse yiyemiyordu. Yiyenler, bizim Remzi başta olarak parmakla sayılacak gibi azdık. Bu çorbadan başka yemek namına bir şey verilmiyordu. Benim yirmi dört saatlik yiyeceğim buydu. Bunun için yine de hoşnuttum. Yoksa ,büsbütün aç kalmam elde birdi. Şundan ki herkes gibi evimden yemek gelmiyordu. Evdekilerin de yiyeceği yoktu. Onları da boş parasız bırakıp gelmiştim. Doktor Hulûsi, şeker hastalığı çektiğinden az yiyor, evden gelen perhiz yemeklerinin birazını bana aktarıyordu. Kışın soğuk, sisli puslu günleri gündüzleyin mapusanemizi alaca karanlığa boğuyordu. Hücrelerde yanan yirmi beş mumluk ampuller de gündüzün söndürüldüğünden bayağı karamsarlık aşılayan bir loşluğa boğuluyor, cansıkıntısından patlayacak duruma geliyorduk. Genel salonla hücrelerde kol gezen soğuk da bu cansıkıntısını işkenceye çeviriyordu. Cansıkıntısı bizi daha çok acıktırıyorsa da yenecek bir şey bulunmadığından güzel yemekler düşleyip durmaktan başka elimizden bir şey gelmiyordu. Hiç olmazsa sabah çorbasını kaçırmamak için bütün dikkatimi kullanıyordum. Yoksa yirmi dört saat bir kuru tâyinle kalmak tehlikesi vardı. Çoğu zaman, elinde tüten kepçeyle Remzi baş ucuma dikiliyor, hemen yatağımdan fırlayarak çorba kazanının başına koşuyordum.

Her sabah sobayı da Remzi yakıyordu. Yakıyordu değil de yakmağa çalışıyordu desem daha doğru söylemiş olurum. Her akşam kömür namına birkaç kilo kömür tozu veriliyor, bunu da kimi zaman kömüre benzer bir şeyler alabilmek umuduyla bizim arkadaşlar gidip alıyordu. Zavallı Remzi saat erce uğraşarak kömür tozlarını tutuşturmağa çalışıyorsa da bunda pek-az başarı sağlayabiliyordu. Remzi, çoğu zaman sobayı çorbadan önce yakmak işine girişiyordu. Bunu da işkenceli yarı uyku arasında hücremi kaplayan korkunç boğucu kömür dumanının burnuma ,ciğerlerime insafsızca saldırışından anlıyordum.

Benim abdesanenin bulunduğu yanda iri bir kibrit kutusu gibi dikilen hücremin bir talihsizliği de son hücre oluşuydu. Yüksek çatının altında dönüp dolaşan koyu, boğucu, kömür dumanı en sonra benim köşeye toslayıp birikiyor, olduğu gibi hücreme saldırıyordu. Tatlı sabah uykusundan da ayılamadığımdan bu öldürücü dumanı yutmamak için yorganı başıma çekiyor, yararsız bir boğuşmadan sonra yenik düşerek hücremi dumana bırakıp dumansız hücrelerdeki bir arkadaşımın yanına sığınıyordum. Ne var ki, herkes bıkkındı. Dostluklar da en ölü noktasındaydı. Herkes, tek başına bağdaş kurup yaşayışı boyunca geçirdiği güzel günlerin restorasyonuna sığınıyor, bu fildişi kulede kendisinden başka hiç kimsenin bilmesini istemediği salt kendine özgü mutluluk düşlerini kıskançlıkla bir kez daha yaşamağa çalışıyordu. Bu gizli düşler hareminin kristal inzivasını kırıp parçalayan her türlü ayak sesi «namahrem» sayılıyor, bunun sahi-

bi kolayca istenmeyen adam haline geliyordu. Toplu normal arkadaşlık havası sürdürenler parmakla sayılacak kerte azdı. Bunlar da Müeyyet Boratav, Can Boratav doktor kardeşlerle kimya mühendisi İsmet Selimoğlu, Nihat Sargın'dı. Çoğu zaman figüran olarak yanlarında bir iki neşeli arkadaşları daha boy gösterirdi.

Mapusanenin bir akademi olduğunu eskiden beri bilenler de birer birer yararlı işlere el atmağa başlamışlardı. Kemal Tahir, hücresindeki şezlonguna kurularak birçok roman birden yazmanın heyecanı içinde sürükleniyor, doktor Hulûsi, salondaki masamsı eski bir marangoz tezgâhının başına geçip sabahtan akşama dek İngilizce Tıp dergilerinden not alıyor, sanki sınava hazırlanıyormuş gibi milletle konuşmaktan dikkatle kaçınıyordu. İki doktor Boratav kardeşler de İngilizce ders kitapları getirtmişler, düzgünce çalışmağa başlamışlardı. Ben de elimden geldiğince onlara yardım ediyordum. Aziz Nesin'in hücresi iki kanatlı kocaman cümle kapısının hemen karşısına düşüyor, ordan da ancak iki üç metre uzaklıkta bulunuyordu.

İNEK ARABALARI

Hücresinin karşı duvarına kapıdan içeri giren görevlilerin ilk bakışta gözlerine çarpacak biçimde bir resim yapmış, yanına da büyük bir yazıyla boydan boya «Ah - ulan, ah, inek arabaları» diye yazmıştı. Millet gördükçe gülüyordu. Bu yazı ile resimler usumda kaldığına göre biz Harbiye'den çıkıp gidinceye dek orda kalmıştı. Ben, Aziz Nesin'i güçlü mizah sanatiyle orda tanıdım. Eski Marko Paşa'da yazdığı çok güzel yazıların eski dostum Sabahattin Ali'ce kaleme alındığını sanıyordum, orda bana okumam için verdiği «İt kuyruğu» adlı hikâye kitabını okuduktan sonra bunun yazarı birden bire gözümde dağ gibi büyüdü. Sonra iyi ahbap olduk. İyi bir okuyucu olduğumu da anlamış olacak ki, bundan sonra bütün oracıkta yarattığı mapusane ürünlerinin sanırım ilk okuyucusu ben oldum. Akbaba'cı Yusuf Ziya ile bağlantı kurar kurmaz sıtmalı bir yazı işine girişti. Artık, başını kaşıyacak zamanı yoktu. Ha bire yazıyordu. Dışarda serbest gezen okuyucularının daha sonra okuyup kahkaha patlatacakları ,biraz daha sonra

da İtalya'da dünya mizah birinciliği alacak olan Fil Hamdi hikâyesini henüz müsvedde halindeyken ilk okuyan biz oluyor, kasıklarımız çatlarcasına gülüyorduk. O kötü koşullar altında başka hiçbir şey de beni güldürememişti. Bütün emniyet örgütünü son kerte zekice hicveden bu hikâye haklı olarak sonra Altın Palmiyeyi Türkiye'ye doğru yola çıkarmıştı. Aziz Nesin dışarda gene, güzel bir de sevgili bırakarak mapusaneye gelenlerdendi. Bu yüzden de içerde para kazanmak, sonradan karısı olacak sevgiliyi çıkıncaya dek dışarda barmdırmak gerekiyordu. Yusuf Ziya da Nesin'i doludizgin sömürüyordu. Bir hikâyesine yedi buçuk yada on lira veriyordu. Geçmiş gün, iyi usumda yok.

İçeri kitap da bırakılıyor, demiştim. Ne yazık ki bu kitaplar ortaokulda okumuş zıpır, polis yada daha çok provokatör yaratılışlı uzun boylu, esmer, kötü düşünceli bir askerin elinden geçiyordu. Okunacak, okunmayacak kitapları işte bu adam seçiyordu. Kafası taa İnönü döneminden yadigâr kalan Haydar Rifat düşmanlığıyla doluydu. Bir gün her nasılsa içeri girmiş olan son kerte zararsız bir edebî kitabı espiyonlayarak yakalatmıştı. Salonda toplu olarak oturup konuştuğumuzda aramıza sokulur, dinlediği konuşmalar üstüne uluorta raporlar götürürdü. Hapisanenin istihbarat görevlisi şimdi adını unutmuş olduğum müdür yardımcısı esmer yüzbaşıydı. O ,içeriye Selahattin adlı katilden yatan uzun boylu, akıllı ,dinlediğini anlar, anladığını anlatabilir bir de asker koymuştu. Salahattin, birçok kişiyle çabucak arkadaş olmuştu. Sabahtan akşamlara dek bunlarla harıl harıl konuşup duruyor, her ak-

şam eve mektup yazıyormuş gibi bir rapor yazıyor, hücresine gelip kendisiyle uzun uzadıya kapanan yüzbaşıya fısıl fısıl bir şeyler anlatıp duruyordu. Sözde bir Kürt delikanlısı olan bu kader kurbanını hemşerisi olan yüzbaşı kurtarmağa çalışıyordu. Bütün bunlar göz önünde geçtiği halde Salahattin'in kimi ahbapları, ona aralıksız Marksizm dersleri vermeğe çalışıyorlardı. Salahattin bundan son derte hoşnuttu, şundan ki eğer İstanbul'un yıkılışının sırrını şu ahmak komünistlerden öğrenip de sıkıyönetim komutanlığıyla Menderes'e bildirecek olursa bütün cezasını bile affedeceklerdi. Sezinlediklerimi tonguya basmakta olan arkadaşlara anlattığımda «İlâhi Dinamo, biz oğlanı sosyalist bile yaptık» diye övünüyorlardı.

Bir gece salonumsu genişçe bir yer olan taşlıkta iki üç arkadaş oturmuş can sıkıntısını gidermek üzere şundan bundan konuşuyorduk. Daha çok iyi bir teknisyen, tatlı bir insan olan Kâzım Karabekir'in darüleytamlılarından Tornacı Süleyman'la laflıyorduk, ikimizin çok eski birer darüleytamlı oluşumuz bizi sıcak sempati bağlarıyla birbirimize bağlamıştı. Dikkat ettim, yaşayışımda kafamı dinlendirmek uğruna edindiğim kimi meraklı ansiklopedik bilgiyi o da edinmişti.

KARINCALAR, ARILAR ÜSTÜNE YAZILMIŞ KİTAPLAR

Karıncalar, arılar üstüne yazılmış kitaplar okumuştu. Yeryüzünde yaşayan kırk bin çeşit karıncadan en ilginçleri üzerinde konuşuyorduk. Asker gardiyanların da daha çok espiyonlamak üzere ilgiyle dinledikleri bu konuşmayı ben yürütüyordum. Bunlar en zararsız konular olduğundan alabildiğine açılmıştık. Yirmi otuz kişilik bir dinleyici topluluğu birikmişti. Bu konular, kış günleri bir soba başında tatlı tatlı anlatılan kurt hikâyelerine benzer şeylerdi. Arkamda üstüste yığılmış kadronların üzerine tüneyen Aziz Nesin de ara sıra anlatılanlardan bir espri yakalayıp konuşmanın mizahça da tadını çıkarmağa çalışıyordu. Arılardan sonra Fransa'da bir papazın başlattığı radyestezi denen ilginç bir konuya geçmiştim. Bu eğlendirici ansiklopedik bilgiyi ayakta dinleyen doktor Müeyyet Boratav «Dinamo -dedi-, kendi ihtisas alanından dışarı çıkıyorsun.»

«Birader, dedim, biz burda ders vermiyoruz ki. Salt vakit öldürmek üzere rasgele çene çalıyoruz. Burda başka hiçbir şey konuşulamayacağını sen

de biliyorsun. Bu anlattıklarım, oturup susmaktan bir derece daha iyi olan şeyler. Bir köşede oturup kötü kötü düşünmekten daha iyi.»

Bunları söyleyerek Afrika'nın geceleri milyonluk ordular gibi yürüyerek önüne rastlayan canlıyı birkaç dakikada yiyip bitiren zehirli karıncalarını, yine Afrika'nın otuz santim boyunda ancak tüfekle vurulabilen karıncalarını anlattım. Bir yandan da can kulağiyle dinleyen uzun boylu espiyon askere bakıyordum. Mutlaka otuz santim boyundaki dev karıncaların arslanlara, kaplanlara, geyiklere, insanlara saldıran zehirli karınca orduları onun yumruk kadar kafasını karıştırmış olacaktı. Gerçekten de bütün gece konuşulan bu karınca konusu üstüne gerekenlere raporunu vermiş, yüzbaşı ertesi gün bu karınca işinin ne anlama geldiğini arkadaşlardan sorarak öğrenmeğe çalışmıştı.

Bir gün küçük kızkardeşim çıkageldi. Bana biraz harçlık verdi. Bütün siyasal felâketlerimde bir koruyucu melek gibi arkamdan koşup beni uçurumların kenarlarında yakalayan kardeşim eski bir Kızılay hemşiresiydi. Bu hiç hesapta olmayan dâvaya o da akıl erdiremiyordu. «Korkma, hiçbir şey yok, dedim, en aşağı şurda bizi dinleyenler kadar suçsuzum. Bizi buraya boş yere tıkanlar sonra kendileri utanacaklar.»

Benim bu konuşmam Onu hiç de kandırmamıştı. Onun eskiden beri bir kanısı vardı. Hükûmetin eline herhangi bir biçimde geçen bir kişinin işi artık allaha kalmıştı. Bundan dolayı benim bütün avutucu sözlerim onun bir kulağından giriyor,

öbüründen çıkıyordu. Yüzünün umutsuz anlamından anlıyordum ki, bana artık temelli mahvolmuş bir insan diye bakıyordu. Bir kez daha eski kötü mapusane günlerinin başladığına inandığı açıkça görülüyordu. Yine de beni avutucu sözler bulup söylemekten kendini alamadı:

«Ağabey, dedi, Sen yalnız sağlığına dikkat et. Ben ömrüm oldukça sana yardım edeceğim. Şerife'yi de bugünlerde işinden çıkarıp evde çocuğunuzun başına bırakacağım. Dediğim gibi sen meraklanıp hasta olmamağa çalış.»

Bu koruyucu melek çekilip gittikten sonra içimin biraz açıldığını duydum. İyi yürekli kızkardeşim kötü talihimin beni sürdüğü yokuşta bir kez daha elimden tutuyordu.

Ertesi görüşmeci gününde karım çıkageldi. Evde yiyecek bir lokm şeyleri kalmadığını, bakkalm veresiyeyi kestiğini, özetle, çok kötü durumda bulunduklarını söyledi. Bunun üzerine kızkardeşimin kendilerine yardım elini uzatacağını, kendisini işten çıkaracağını anlatarak onun birkaç gün önce bana yemek parası olarak verdiği yüz lirayı eline tutuşturdum. Bana şimdilik bir asker tayiniyle sabahtan sabaha yemek olarak verilen bulgur çorbası yeterdi. Karımın babası Halil Yalçınkaya da on yıllık ağır bir siyasal suç altında yine Balmumcu tepelerindeki eski bir padişah hapisanesinde 1951'den beri yatıyordu. Hem babasının hem de kocasının böylece hapiste bulunuşu Şerife'nin bütün moralini altüst etmişti. Bütün Türkiye onun için de kocaman bir mapusaneden başka bir şey değildi.

Verdiğim haber üzerine üzüntüden kaşık kadar kalmış esmer yüzünde güçlükle belirmeğe başlayan belli belirsiz bir umut ışığıyla kalkıp gitti.

Kesin olarak harcanmak üzere Harbiye zindanlarına tıkılmış bu bir yığın görgülü ,akıl, zekâ sahibi insan, yolu ağulu gazlar çıkaran umutsuz bir bataklığa sarmış kişiler gibi olgunluk erdemlerini ara sıra yitiriyor, ağızla, elle birbirlerine giriyorlardı. Kedilerini salt yok etmek üzere buraya tıkmış olanlara duydukları öfkeyle tiksinti, yolunu şaşırıp birbirinin üzerine boşalıyordu. Bir gün koridorda bir gürültüdür koptu. Örfi'nin kalın, devlere özgü sesi bütün hışmiyle gürlüyordu· Gözünün biri mosmordu, dudağından da kan fışkırıyordu. Karşısında geniş omuzları, kocaman başı, iri tornacı yumruklariyle Tornacı Emin Sekun dikiliyor, uzun boyu dev gövdesi altında onu çökertmek isteyen Örfi'yi belki sekiz on kişi tutuyordu. Ne var ki Tornacı Emin, baskın basanındır deyip ilk tornacı yumruğiyle ötekini kana bulamıştı.

Hemen herkes bilmediği nedenlerden birbirine kızıyordu. Soğukkanlılık denen büyük sinir gücü, artık, yağı tükenmiş bir kandil gibi pis pis tütüyordu. Hemen bütün arkadaşlar, adaletsizlik, zulüm devlerinin avucunda sıkıla sıkıla suyu tükenmiş nazlı bir yemişin posasına benziyordu. Yada gerilmekten kopmak üzere bulunan bir zenbereği andırıyorlardı.

Bu zenbereğin üzerine irice bir sinek konsa onu koparabilirdi· Hemen herkes bir insanla yanyana bulunmanın, geceli gündüzlü onun varlığını yanıba-

şında duymanın tedirginliği içindeydi. Gizliliğimize bu kerte sokulmuş en yakın bildiğimiz kişiler bile bizi tedirgin ediyordu. Herkes nerdeyse birbirini ayakları altında inlediği adaletsizliğin, zulmün nedeni olarak görmeğe başlayacaktı. Zulme karşı kalkmış olan yumruklar, hiç beklenmedik bir zamanda en candan bir arkadaşımızın beynine inebilirdi. Tornacı Emin'le Örfi'nin dövüşü böyle olmuştu. Tıbbiyeli uzun Muzaffer, bir gün ufak bir arkadaş grupiyle salonda Menderes-Bayar üstüne sövüp saymaktan daha kötü bir konuşmaya tutulduğumuz sırada birden bire bana döndü, karşısında bu zalim ikiliden biri bulunuyormuşçasına saldırıya geçti. Şaşırdım. Usunu başına getirecek birkaç söz söyledim, karşılık vermedi. Bir gün yine. Hadi'nin, daha birkaç kişinin bulunduğu bir ayaküstü toplulığunda İstanbul'u yıktıran heriflerin halâ bizi arslanın ağzına atmak üzere fırsat beklediklerini ağzımdan kaçırınca Tabelacı Ziya Tüzmen doludizgin bana saldırdı. Ağız dalaşına benzer ufak bir gürültü yaptık, geçti. Ziya, şimdiye dek bu herif lerin mapusanelerinde hiç dem almadığından bizim bu felâketimizi cehennemde salt turistik bir gezi sanıyordu. Başı dara gelmiş zalimlerin insan etinden ne kerte hoşlandığını bilmiyordu. Bilmiyordu ki Conga Ali'nin Tahtakale'den aldığı yedi çift eski papuçun talan malı olduğu ispatlanırsa hepimizi bu papuçlara bağlayıp ateşe atabilirlerdi. Zulüm, düşündüğümüzden çok daha uyanıktı. Conga Ali'nin eski papuçlarını bile idam fermanı olarak boynumuza takmak hevesinin peşindeydi.

BİR GÜN ESKİ BİR FELSEFE ÖĞRETMENİ OLAN FAİK MUZAFFER AMAÇ

Bir gün de eski bir Felsefe öğretmeni olan Faik Muzaffer Amaç, zulme, cepheden kafa tutmağa kalktı. Kendisi ayrıca hukuk da bitirmiş, ekmeğini avukatlıkla çıkarmağa çalışan, çok temiz, uyanık bir arkadaştı. Böyle tevekkül içinde durup beklemenin yanlış olduğunu, kendi başına bir istida yazarak tahliyesini isteyeceğini söyledi. Biz, eski zulüm haddesinden geçmiş olanlar, bunun yararsızlığından dem vurduysak da adaletsizlik duygusunun darbeleri altında tir tir titreyip duran arkadaşımız dilekçesini yazıp müdüriyete sundu. Esmer yüzbaşı etekleri zil çalarak biraz sonra geldi. İstidasını geri almasını söyledi. Faik Muzaffer Amaç bunun üzerine karşısındaki yüzbaşıyı Menderes-Bayar çiftine benzeterek açtı ağzını, yumdu gözünü, onu yatıştırmağa çalışanlar arasına ben de girdiysem de bunun bir yararı olmadı. Amaç'ın kanun maddeleriyle zırhlandırılmış saldırısı karşısında yüzbaşı çaresiz kalınca en kolay işi yaptı, arkadaşımızı hücresine kapatarak üstüne kilit vurdurdu. Sanırım, ona açlık ce-

zası da verdi. Ancak, demir kafese tıkılmış bir arslana benzeyen Amaç, bulunduğu yerden de uzun boylu kükredi durdu. Gerçi, Faik Muzaffer Amaç'ın dilekçesi geri tepdiyse de o yaptığı işte haklıydı. En kötü, en umutsuz durumlarda bile bize savaş nağrası atılabileceğini, atılması gerektiğini göstermiş oldu. Arkadaşlarının kendisini desteklemediğini gören Sıkıyönetim idaresi, dalına bindikçe bindi. Oysa, artık, bütün tutuklular gibi Faik Muzaffer Amaç'ın da suçsuz olarak karakuşi yargılarla buraya tıkılmış olduğunu biliyorlardı. Yüzbaşı bir gün aramıza sokuldu, bizimle bayağı dertleşerek:

«Yahu, dedi, hepinizin dosyasını ayrı ayrı karıştırdım, hiçbirinize yüklenen bir suça rastlamadım. Suçsuz olduğu bilinerek bunca insan buraya nasıl tıkılabilir? Bu işten bir şey anlamadık, doğrusu.»

Evet, baştan Demokrat Parti kodamanlarının buyruğuna körü körüne girmiş olan askerler, şimdi, çuvala sığmayan mızrak karşısında apışıp kalmışlardı. Ancak, bilmeliyiz ki bu adalet duygusuyla ufaktan gıcıklanmağa başlayanlar salt küçük rütbeli subaylardı. Aknoz gibi, Namık Argüç gibi iktidarın has kokusunu yakından alanlar, bu adaletsizliği bilerek, bilinçli olarak kotarıyorlardı. Artık, ok yaydan çıkmış olduğundan siyasal şeflerle ayni kaba pisliyorlardı. Menderes'in paltosunu tutacak kadar işe angaje olan bir Erdelhun'un, çıkarları dışında bir adalet çıkışı araması elbette ki düşünülemezdi.

KIBRIS TÜRKTÜR DERNEĞİ

Arslanın, bizim etimizden hoşlanmadığını anlayan asker - sivil karması adaletsizlik makinası, Harbiye'de bizden daha elverişli koşullar içinde hapsedilmiş olan Orhan Birgit'in de aralarında bulunduğu Kıbrıs Türktür Derneğinin idealist adamlarına sataştı. İstanbul'u yıktıranların bu derneği kuranlar olduğu kanısı yaratılmaya çalışıldı. Derneğe bir gösteriş budalalığı yüzünden girmiş olduğunu sandığım tanınmış Rum vatandaş, hayasızca sorgudan sorguya sürüklendi. Eğer onun altından buzağıya benzer bir şey bulabilirse İstanbul'un Rum ve gayrı müslim semtlerini yıktıranların yine Rumlar, yani, Makaryos'un karşıtı olan Rumlar olduğunu ispatlamış olacaklardı. O adamcağızı bir kez zayıf bir yaniyle ele geçirebilselerdi römorkör gibi kullanarak arkasına bir yığın da römork takıp işin içinden çıkmağa çalışacaklardı. Öyle tutuşmuşlardı ki böyle çıkmazlarda kurtuluş yolu arıyorlardı.

Soğuk kış yağmurları sürekli bir acımazlıkla mapusanenin oluklu kiremitlerle geniş beşik çatısı-

na yağıyor, ordan da kırık kiremitlerin hoşgörürlüğünden yararlanarak plaj kabinelerine benzeyen bir sıra hücrelerimizin düz beton damlarına akıyor, ordan da ampul deliğini zorlayarak yataklarımızın üstüne dökülüyordu. Gecenin bir vaktinde şıpır şıpır yüzümüze damlıyordu. En çok akanlardan biri de benim hücremdi. İlkin yavaş yavaş damlayan damlalar sonra hızlanıyor, çoğalıyor, bir çeşme suyu, sonra bir pınar suyu gibi şarıldayarak akmağa başlıyor, o zaman hücrenin bir kenarına yığdığımız yataklarımızı yüklendiğimiz gibi koridora kaçıyorduk. Koridor, pis, ayak altı, cereyanhydı. Hapisanenin alacakaranlığında herzaman yüzen yaşlık, gövdelerimize ağulu zenci okları gibi her yanından işliyordu. Ufak tefek, esmer, kuru, ince tatlı yüzlü bir adam olan Medet, Hapisane müdürüne tek başına çıkıp damı aktarmayı önerdiyse de o, köş dinlemiş gibi bunu işitmezlikten geldi. Öyleyse siz onarın damı dendiyse de bundan da yan çizdi. Böylece gelecek karlı havaların habercisi olan buz gibi kış yağmurlariyle köşe kapmaca oynamağa başladık: Onlar geldikçe yataklarımızı yüklenip koridora ,onun da kuru kalmış bir yanına sığınıyor, hücremizin kuruyup oturulacak duruma gelmesini bekliyorduk. Ne yazık ki, kış yağmurları da sıkıyönetim tragedyacıları gibi acımasız, düşüncesizdi. İnsancıl düşüncenin çiçek bahçelerinden bir kez bile geçmedikleri anlaşılıyordu. Hindistan'da kimi ölüm mahkûmlarına uygulanan su damlaları işkencesini andım. Aralıklarla damlatılan su damlalarının altında oturtulan mahkûm orda hareketsiz bırakılmıştır. İlk anlarda daha az etki yapan su dam-

haberi zamanla balyoz yada gürz gibi zavallının başına inmeğe başlar. Şükrettim ki bizim hücrelerin kapıları açıktı. Bundan dolayı Tanrıyla sıkıyönetimin el ele uyguladığı damla işkencesi etkisini yitiriyordu. Eğer Aknoz'la Menderes'in bizimle uğraşabilecek birkaç daha zamanları olsaydı hücrelerimizin kapısını bir kez daha kapatır, bizi zoraki bir duş işkencesine koyabilirdi...

Kalın bir zincirin halkaları gibi birbirine benzeyen soğuk, dost olmayan, külrengi günler, kopup karanlığa düşerek geçip gidiyordu. Yemek için bizi mağarasına kapayan devler ,bu sırada bir sürü başka devlerle ölüm dirim kavgasına tutuştuğundan bizi unutup gitmişlerdi. Evet, bizim mahpusluğumuz bu sırada kör bir noktada dinleniyordu... Bu kör noktada hiç kimse bizi görmediği gibi üzerimize hiçbir bilinçli yada kör mermi düşmüyordu. Adalet gemisini sorarsanız çoktan batmıştı. Gerçekten son kerte umutsuz, külrengi günler içinde bütün rengimizi, çiçeklerimizi yitirmiş gitmiştik. Bizden daha az zeki, daha az kültürlü kişilerin, iktidar gemisinin yönetimini eline geçirmeleri, güzel Türkiye'yi de bizi de sığlıklara ,kayalıklara doğru pupayelken sürmeleri gerçekten içler acısıydı. Kalabalığın oylarına dayanarak bu mevkie gelen hiçbir insan gerçek yerinde sayılmazdı. Şundan ki; cahil ,bilinçsiz insan yığınlarının biri de, otuz milyonu da birdi. Devler iktidara geliyorsa her öğünde bu sürüden birkaçını yemek üzere geliyorlardı. Bizim gibi birkaç sol düşünceli aydının işlenen özel suçları karşılamak üzere ahıra kapatılması okyanusa açılmış talihsiz Türkiye gemisinde tehlikeli bir rahne açabilecek bir kö-

tülüktü. Dışarda halâ Selimiye, Davutpaşa kışlaları, yağmacı diye yuttuğu yoksul insan yığınlarını yoğurup duruyor, böylece hem dükkânları, malları kırılıp dökülen hem de korku içinde tutulan azınlıklara güven verilmeğe bir yandan da halâ dünya kamuoyu bayağı bir biçimde aldatılmağa çalışılıyordu. Menderes'in bu sırada büyük bir yangında yutup kül olmuş olan Kapalıçarşıyı restore ederek birkaç milyarlık malı yakılıp yıkılan azınlık esnafına süklüm püklüm bir teslim edişi vardı ki, gerçekten görülmeğe değerdi. Biz, bunu gazetelerdeki resimlerden seyrettik ve bu küçük politikacının görünüşünden iğrendik. Evet, iğrençti. Azınlık esnafının arasında riyakâr, korkmuş, moral gücü sıfıra inmiş, bir böcek gibi zavallı görünüyordu. Oniar sanıyordu ki kırıp döktürdükleri ,yakıp yıktırdıkları mallar azınlık mallarıdır. Gerçekte onlar bizim mallarımızdı. Olay kapandıktan birkaç ay sonra azınlık esnafı bizleri öyle bir kazıklayacaktı ki hem karaborsadan kayıplarını çıkaracak, hem de bu kez bizim ufacık ekonomimizi kül ederek yangın yerine çevirecekti.

BU SIRALARDA İSMET PAŞANIN

Bu sıralarda İsmet Paşanın muhalefeti ilk kez bilinçli olarak başkaldırdı, halkın bu yüzden çektiği acılara parmak bastı. Mecliste ilk kez haklı olarak kükredi. Arkadaşlar, burada boş yere yattığımızı bildiren bir mektup yazarak ona uçurdular. İsmet Paşa, bu mektubu değerlendirerek içerde hâlâ boş yere alıkonulmuş olanların bir an önce salıverilmesini istedi. Millî Emniyet de daha önce karavana attığından mahçuptu, onu destekledi. İsmet Paşa'nın yaptığı çıkış gerçekten yiğitçeydi. Gerek devlet-hükûmet başkanları, gerekse onların çomarlığını yapan Köprülüzade cücesi, bu gürleyen sesin taşıdığı yeni anlamdan ürkerek karşısına çıkamadılar.

Bunun üzerine yüzümüze türlü çiçek kokulariyle yüklü sıcak bir rüzgârın çarptığını duyduk. Kurtuluş umudu bir renkli füze gibi gökte ıslık çalmağa başlamıştı. Umudun tanyeri böyle birden bire tatlı gül rengiyle atmağa başlayınca herkesin başı biraz doğruldu, Millet sanki bir parti kongresindeymişçesine serbestçe konuşup görüşmeğe baş-

ladı. Esmer espiyon asker aramızdan yitiklere karıştı. Doktor Hulüsi, şimdi İngilizce tıp dergilerini tarayıp not alırken kendi bürosunda çalışıyormuşçasına daha kendine güvenir görünüyor, Hamdi Şamilof, kıpkırmızı sağlıklı yüzüyle gövdesinin üst yarısını musluğun soğuk suyu altında serinletirken dışarıya sağlam çıkmanın tatlı umudu içinde yüzüyor, Kemal Tahir çevresinde toplanan arkadaşlara saatlerce nutuk çekiyor, Aziz Nesin artık büsbütün hücresine gömülerek mapusanede son ürünlerini vermeğe çalışıyordu. Doktor Boratav kardeşler, biz demedik mi bu herifler bize bir şey yapamazlar diye övünüp iyimserlik gülümseyişleri saçarak koridorda volta vuruyor, hücreden hücreye dolaşarak vakit öldürmeğe bakıyorlardı. Artık İngilizce çalışmayı da bir yana bırakmışlardı.

Üniversitede ilerici bir dernek kurduklarından dolayı yıllardır başı belâda olan aydınlardan birkaçı da bizimle birlikte çile çekenlerdendi. Sonraları Sahaflar Çarşısının en aydın, en renkli kitapevini kuracak olan Arslan Kaynardağ, sakin ,sevimli, gülümseyen yüzüyle gruptan grupa dolaşarak bir iki sözediyor, sonra köşesine çekilip düşüncelere dalarak umudun römorköründe bize doğru ilerlediği artık açıkça görülen kurtuluşun çiçek yüklü salapuryasını bekliyordu. İsmail de zayıf, kuru, ufak tefek varlığı, aydın yüzüyle daha çok benim çevremde dolaşıyor, benimle dertleşmekten hoşlamıyordu. Günün birçok saatinde onunla başbaşa oturup neden tahliye edilmek zorunda olduğumuzun hesaplarını yapıyorduk. Gazetelerde ipucu olarak yakaladığımız kimi gözden kaçmış ilginç olayları dikkle-

yerek altmdan kurtuluşumuz için gerekli koşulları hazırlayan ögeleri cımbızla bulup çıkarmağa çalışıyorduk. İkimiz de hem şiir yazmak hem de tavuk beslemek hevesi dolayısiyle bol bol konuşabilmek olanağına sahiptik. Onun başı da yazmış olduğu gereksiz bir şiir yüzünden belâya girmişti. Sonradan Türkeş'in partisine girecek olan Azerbaycanlı sorgu yargıcı general Şevki Mutlugil onun başına tebelleş olmuş, onu buraya dek düşürmüştü: Bu asker yargıç bütün bağnaz memur kategorisi gibi kişisel kuruntularını ulusal bir bayrak gibi açarak sol aydınları cehenneme dek kovalamayı tutku haline getiren bir adamdı. Solları İsmet Paşanın diktatörlük döneminde nasıl kovalamışsa bir demokrasi dönemi (!) olan Bayar-Menderes döneminde de yine o şiddetle kovalıyordu. Türkiye sosyalist olsa da kazara onun yargıçları arasında bulunsaydı onları bin türlü maske altında yine alabildiğine kovalardı.

İsmail çok zeki, tatlı bir arkadaştı. Yeni evliydi. Aklı hep dışardaydı. Mutlugil, bu sırada herkesin olduğu gibi onun da mutluluk düşlerinin üzerinde keyifle tepiniyordu.

YOGİLERE BENZİYORDU

Yirmi beş otuz arasındaki bu genç aydınlardan biri de ufak tefek varlığiyle Asım Bezirci'ydi. Topluluklardan dikkatle kaçıyor, dışardan getirttiği fransızca kitaplar üzerinde çalışıyordu. Onun ilginç entellektüel yanlarını bildiğimden bir gün hücresinde kendisini görmeğe gittim. Esmer yüzü, geniş alnı kahrın karşısında küçümsemeyle parlayan zeki, iri gözleriyle Diderot'nun bir kitabı üstüne eğilmiş, çeviri yapıyordu. İşkenceli bir mapusanede bulunduğunu unutmuş gitmiş gibiydi. Yatağı üzerine bağdaş kurmuş bu haliyle Hindistanlı yogileri andırıyordu.

Benim burda hemen hergün birlikte volta vurup durmaktan, dostluğundan hoşlandığım bir arkadaş da Tornacı Emin diye anılan, iyi bir eğitimi de olan Emin Sekun'du İnsanın hiçbir duygusunu yaralamadan konuşabilen gerçekten olgun bir insandı. Onun da yaşayışı çok çileliydi. Bizdeki ilk sol düşüncelilerin geçtiği işkenceli dar geçitten o da geçmişti. Bugün ancak işiyle gücüyle uğraşan

çoluk çocuk sahibi bir yurttaş olduğu halde karakon-çoloslar bir türlü arkasını bırakmıyordu. Tornacı Emin'le Mustafa Börklüce vaktiyle Moskova'da sosyalist eğitim görmüş olanlardandı. Mustafa Börklüce uzun boylu, iri yarı sarışına yakın kumral bir arkadaştı. Eskiden beri sosyalistçe şiirler de yazıyordu. Sakin tabiatlı hoş söyleşir bir kimse olduğundan bir köşede anılariyle karışık zararsız konuşmalar yapardı. Dede Ahmet de o eski arkadaşlardandı. O da bizden birkaç yaş büyüktü. General Şevki, 1951 tevkifatında o kerte uğraştığı halde onu da beni de içeri tıktırdığı talihsizlerin arasına katamamıştı. Ne varki Menderes'in yarattığı ilk yeni fırsatta Dede Ahmet'i de beni de başka bir zindanda buluşturdu. Dede Ahmet Bizim kayınpeder dolayısiyle aile dostumuz da oluyordu. Sürekli olarak hastaydı. Cümle kapısının yanındaki hücresinde her zaman battaniyesini dizlerine alarak kışın, rutubetin şiddetinden korunmağa çalışırdı. Çok konuşmazdı. İnsanı dost gözleriyle uzaktan selâmlar, gülümserdi. O da benim gibi espiyon belasından ağzı yanmışlardan biriydi. İçimize yepyeni espiyonlar yerleştirilmiş olduğuna inananlardandı. Ortada fol yok yumurta yokken bir sözcüğe kulp takıp, insanın talihini yeni serüvenlere sürükleyebilirlerdi. Ben de bu kanıdaydım.

Millî Emniyet önceden de işaret ettiğim gibi aramıza bir değil, birkaç espiyon sokmuştu. Bunlardan bir ikisi eskiden beri sol olarak tanınanlardandı. Hemen her tutuklamada onlar da bizimle birlikte tutuklanır, bizimle birlikte hücrelenir, ellerinden geldiğince efendilerine yararlı olur,

geçimlerini sağlarlardı. Bu örümcek gibi kımıldamadan ağını kurmuş bekleyenlerin Türk sosyalist hareketlerinde çok önemli bir yeri vardı. Altı-Yedi eylül kasırgasının sürükleyip Harbiye zindanlarında sona erdirdiği tutuklama olayı dışında eskiden beri hemen her tutuklamayı güvenlik güçlerinin buyruğunda çalışan ufak bir espiyon grupu hazırlardı.

KÜÇÜK ESPİYON GRUPLARI

1946-1951 tutuklamalarını hemen hemen başlıbaşma eski sevimli sözüm ona solcu arkadaşımız Tevfik Dilmen hazırlamıştı. Bursalı yüksekçe rütbeli bir subayın oğlu olarak tanıdığım Tevfik, elinde benim de adımı taşıyan otuz kişilik bir anadolu solcuları listesi olarak 1939 da meydana çıkar. Bir dergi çıkarmak istediğini, bundan dolayı da beni aramakta olduğunu söyler. Şimdi adını unuttuğum arkadaşa ilk ağızda: «Arkadaş bu adam polis değilse kellemi keserim» demiştim. Bir provokatörün ne olduğunu 1935 tutuklamasında dört yıl yattığımdan beri biliyordum. Uzun hikâye, yeri burası değil, 1943-1944 kışı benim kaçak olarak saklandığım yere Tevfik Dilmen subay olarak çıkageldi. Aylardır çıkarmak istediğim illegal dergi işini ona açınca hemen gerekli teksir makinasmı bana bulup getirmekte güçlük çekmedi. Bunu nerden aldığını sorunca arkadaşlardan para toplayarak aldığını söyledi. Yalandı. Makina doğrudan doğruya Millî Emniyetten geliyordu. Ben, kimi nedenlerle dergiyi çıkarmaktan vazgeçince Tevfik Dilmen makinayı götürüp

Reşat Fuat'a verdi. Bu zamana dek ancak bir kaçak olarak saklanan Reşat Fuat bilmeyerek Millî Emniyetin buyruğunda bültenler hazırlamağa bağladı. Ne yazık ki ,biz bunları Tevfik Dilmen 1951 tutuklamasını da partinin genel sekreteri olarak başardıktan biraz sonra öğrenebildik. Milli Emniyet siyasal iktidarın işine geldiği zaman hemen bir komünist partisi kurduruyor, bunun gürültüsüyle ortaya çıkarılıp büyük tutuklamanın yapılışı iktidarın çok önemli bir işine yarıyordu. 1944 tutuklamasında İsmet Paşa diktatörlüğü, İkinci Dünya Savaşında yan tutmadığının kanıtını vermek istemişti. Sosyalistlerin tutuklanmasından hemen sonra Türk faşistleri de toplu olarak tutuklanmış, Türkeş'le arkadaşları da tıpkı solcu tutuklular gibi tabutluklarda işkenceye konmuştu. Ne tuhaftır ki, bu işkence hücreleri Nazi Almanya'sında komünistlere işkence edilmek üzere yapılmış hücreler örnek alınarak sıralanmıştı. Aksi gibi içlerinde de ilk kez naziliğin Türkiye'deki izleyicileri demlenmişti.

1944 tutuklamasında nasıl İsmet Paşa sosyalistlerle faşistleri tutuklayıp hapse tıkarak her iki savaşçı cepheye hiçbirisini tutmadığını göstermek istemişse 1951 de DP'nin zıpçıktı başları, solların varlığından şimdiye dek görülmemiş büyük bir vurgun yada hasat yapmağa karar verdiler.

SOLCULARI SINIRDIŞI ETMEĞE KARAR VERDİLER

Seçimler sırasında otomobilde kendileriyle gezen gazetecilere iktidara gelirlerse memlekette komünist partisinin bile kurulmasına müsaade edeceklerini açıktan açığa söyleyen ve hattâ Amerikan Ajanslarına ve Vatan gazetesine beyanat veren Celâl Bayar ile arkadaşları iktidara geçer geçmez solcuları sınır dışı etmeğe karar verdiler. Hepsini istedikleri ülkeye gitmekte serbest bırakmak istiyorlardı... Ben, bu haberi almış, bavullarımı bile hazırlamağa başlamıştım. Karıkoca, Bulgaristandan sığınma hakkı istemeğe karar vermiştik. Yaşlandığımız için Moskova yada başka iklimce sert olan yerlerde barınamayacağımızı düşünmüştük. Bu sürgün haberi bizi can evimizden vurmuştu. Kendi ana yurdundan kovulmuş ulusların acıklı destanları acı bir su gibi içimizi yakarak geçiyordu.

Biz, gurbet elde nasıl yaşayacağımızı düşüne dursun, Ankara kalesini zaptetmiş olan yeni derebeyleri ,gerisin geri çarkederek bambaşka bir plân üzerinde çalışmağa başladılar. Plân şuydu: Acaba şu hiçbir yere sığdıramadığımız komünistleri Amerika'ya kaç yüz bin dolara satabiliriz? Evet, plân, aşağı yukarı bu kısacık soruyla açıklanabilirdi. Onlar, kapalı odalar içinde gözleri parlayarak bu soruyu bir-

birlerine yöneltirken güney Amerika'nın faşist generallerce yönetilen ülkelerinde bu sırada geçmekte olan bir gerçeğe parmak basıyorlardı.

İkinci Dünya Savaşı sürdüğü sürece Amerika, güney Amerika'nın diktatörlük rejimleri altında ezilen küçük ülkeleriyle yakından uğraşamamış, bu yüzden de oralarda işçi hareketleriyle bağımsızlık eğilimleri gelişmiş, dev Amerikan kumpanyalarının sömürü düzenleri tehlikeye girmişti. Sosyalist örgütler, oy çoğunluğuyla iktidara gelmek yoluna bile girmişlerdi. Amerika, bütün Güney Amerika'nın cennet bahçeleri gibi sonsuz yemiş çiftliklerini yitirmek üzere olduğunu anlayınca hemen davranmış, o ülkeciklerin sosyalist örgütler karşısında terlemeğe başlayan gerici devlet başkanlarına dolar yağmurları yağdırmağa girişmişti. Doların öldürücü gücü hemen kendini göstemiş, devrim kımıldamaları hızla gerilemeğe başlamıştı. Köklerine çokça işenmiş ağaçlar gibi kurumağa yüz tutmuş diktatörlük tutkuları, dolarların gübreliğinde birden bire bir serpilme göstermişti. Bu kez Amerika'dan dolar koparmak hevesine kapılan bütün irili ufaklı diktatörler, ülkelerindeki ulusal kurtuluş hareketlerinin kökünü kurutma çabasına giriştiler... Amerika, bu girişiminde başarı sağlamıştı. Satılık asker deposuna benzeyen bu küçük ülkeler içinde şimdi adını çıkaramayacağım birinde o zamana dek yerli araçlarla sosyalizmin kökünü ülkesinde kazmış olan diktatör, Amerikan dolarlarına ulaşabilmek için piçliğine düşünmeğe başlamış. Komünistlerin bile günün birinde para edeceğini nerden usuna getirebilirdi? Bu yüzden hepsini birer birer kıstırıp daha tohumken yok etmişti. Gelgelelim,

bugün komünist denen anka kuşu en yüksek döviz yerine geçiyordu. Akılsızlık ederek ülkesindeki bütün dolları vaktiyle acımadan yok etmiş olan bu adamlar, dolara ulaşmak üzere kafalarını işletmek zorunda kaldılar. Komşu ülkelerde doların en tehlikeli, öldürücü silâhlar haline gelerek kovalayıp durduğu birçok solcuya sığınma hakkı tanıdılar. Ancak, bunu komşu ülkelerle Amerikalılara duyurmamağa çalışarak gizlice yaptılar. İşin kıvama geldiğini anlayan dolarofiller, ülkede korkunç bir solcu avına başladılar. Yabancı sığıntıların yanına beş on da yerli dublör katarak bütün gazetelerde büyük manşetler ve resimlerle süslenmiş bir komünist komplosunun gürültüsünü yaptılar. Bu düzenbazlık, tok Amerikan kafasının etleşmiş gediklerinden içeri dalarak ereğe vardı...

İşte, İkinci Dünya Savaşından sonra gerek Yunanistan'da gerekse güney Amerika ülkelerinde solu yok ederek gül yüzlü dolara kavuşanlar, bizim et kafalıların da gözünü açmıştı. Bu yüzden hemen bizi yabancı ülkelere sürmekten vazgeçerek aynı yöntemle dolara kavuşma kampanyası açtılar... Ancak, İsmet Paşa'nın yirmi yedi yıldır korkunç bir terör altında inlettiği, mapusanelerde çürüttüğü, İkinci Dünya Savaşı içinde bir taktik öge olarak kullanıp adamakıllı yıprattığı hapishanelerden yeni kurtulmuş olan bir avuç solcu, şu sırada kendilerini biraz da demokrasi havasına kaptırdığından hiç de illegal kriptolarda dolaşmak heveslisi görünmüyordu. Belki de günün birinde legal bir çalışma olanağı elde ederek öbür parlamenterler gibi serbestçe düşüncelerini söyleyebilecekleri bir ortamın doğuşunu bekleyerek

zamanı kolluyorlardı. El altından gelen bütün raporlar komünistlerin artık kolay kolay kımıldanamayacaklarını gösteriyordu. Bundan anti-komünist hiçbir devlet örgütü de hoşnut değildi. Herkes bir şeyler olmasını, bu hareket içinde bir başarı kapısı açılmasını sabırsızlıkla bekliyordu. Ne yazık ki komünistler bir türlü kımıldamıyorlardı. Dolara bir ayak önce kavuşmak üzere sabırsızlıktan çatlayan başkanlar, en sonra ellerindeki sihirli deynekle dokunarak komünist partisi çarkını işletmeğe karar verdiler... Tevfik Dilmen piyonunu bir kez daha mütehassıs öge olarak ileri sürdüler. Tevfik, eski çürümüş, hasta, yaralı komünistlerin yanı sıra birçok yeni aydın sosyalist düşüncelileri de içine alan bir liste üzerinde korkunç bir çalışmaya koyuldu. Zayıf, çelimsiz gövdesinden umulmayacak bir çaba göstererek başta Şevki Mutlugil olmak üzere bütün şeflerini şaşırttı. Türk sosyalist hareketleri tarihinde en büyük provokatör olarak kendisine ün verecek son büyük operasyonunu başarıyla yürütüyordu. Ancak, Amerika'nın kasalarında kendilerini bekleyen dolarlara bir ayak önce kavuşmanın özlemi ,bizim derebeylerini yakıp kavuruyor, bu çorbanın çabucak kotarılması için görevlileri sıkıştırıp duruyorlardı. Tevfik'e verilen buyrukta hareketin dışında hiçbir ünlü kişinin bırakılmaması da vardı. Bunun için Tevfik, sık sık Hasan İzzettin Dinamo'yu da yokluyor, dışarda kalmanın ayıp olduğu, onun gibi ünlü, değerli bir arkadaşın mutlaka harekete katılması gerektiğini, vakit geçirmeden bir hücreye girmesini salıklıyordu. Dinamo da ona şöyle diyordu:

ARKADAŞ, ATOM ÇAĞINDAYIZ

«Arkadaş, atom çağındayız. Gözünüzü dört açın. Burjuvazi de eski bildiğimiz hımhım burjuvazi değil. Her attığımız adımda bir mayına basabiliriz. Hem ben yedi yıllık sürgünden yeni döndüm. Böyle bir harekete katılmakta mazurum. Hele bir hücreye girmeyi aklımın köşesinden bile geçirmem. Ben, bir yazarım. Adım zaten çevremi tehlikelerle çevirmiştir. Benim gireceğim her hücre bu yüzden tehlikeye girer.»

Böyle olduğu halde Tevfik Dilmen, büyük tutuklama kampanyasının başladığı son güne dek Dinamo'nun arkasını bırakmadı. Çünkü, Şevki Mutlugil Dinamo'yu mutlaka bir kez daha karşısında görmeyi, askerliğinde verdirdiği kurşunlanma emrinden postu deldirmeden kurtuluşunu bir türlü affedemiyordu. Tevfik Dilmen, bir yandan da gövdesinde uzun hapislik yıllarının yığdığı kollesterin yükleriyle henüz sermem gibi serbestliğin güneşli topraklarını çiğnemeğe başlayan Nazım Hikmet'i de bir hücreye bağlayabilmenin yollarını arayıp duruyordu. Tevfik Dilmen, bunu da başarmıştı, zavallı Nazım Hikmet'in bir hücreye girmesini sağlamıştı. Ancak, biz bunu şair öldü-

rülmek korkusuyla yabancı ülkelere kaçtıktan yıllarca sonra öğrenebildik. Çünkü, bunu uzun yıllar sonra Paris'te bir arkadaşımıza açmıştır. Nazım'ın tutuklanmamış olması, onun bağlandığı hücrenin ele geçmemiş olmasiyle açıklanıyorsa da belki de hükûmet onun üstüne yeni bir sansasyon yaratmamak kaygusuyla onu tutuklanacakların listesinden silmiştir.

Millî Emniyetin kurduğu komünist partisinin genel sekreteri olarak dolu dolu bir çalışma kampanyası yürüten Tevfik Dilmen, yıllarca yanyana mapusane arkadaşlığı ettiği eski zindanzedeler fakakada danalar gibi bir kez daha böğürüp dururken yanında bir koruyucusu bulunduğu halde çıkıp Sirkeci lokantalarından alın teriyle kazandığı paralarla güzel yemekler yiyordu.

Artık, Dilmen büsbütün açığa çıkıp çaptan düştüğünden dolayı bu kez Harbiye'ye yüzdeyüz kuşku altında bulunmayan bir iki eski kulağı kesikle yabancı bir iki meslekten adam koymuşlardı. Selâhattin görevini yapıp daha çoğunu yapmağa gücünün yetmediğini anlayınca içimizden alındığı halde bizim eski kulağı kesikler sonuna dek bizimle bekleyeceğe benziyorlardı. Ayasofya'nın kapısına dikilip yıllar yılı yabancı turistlere rehberlik yapan uzun boylu, iri yarı esmer çatık kaşlı Azerbaycanlı kişi, elbette, ne sosyalistti, ne de İstanbul'u yıktıranlardan biri... Yabancı olarak içimize kattıkları biri daha vardı ki espiyonlukla filan ilgili yoktu. Bu Üsküdar'daki eski, zengin gül bahçesinin sahibi Kerami'ydi. Çok yanık, acıklı bir hikâyesi vardı:

KERAMİ'NİN GÜLBAHÇESİ

Orta boylu, kara kuru, gözlüklü bir adam olan bu zavallının Üsküdar'ın eski boş arsalarında büyük, emsiz bir tutku ile emekle yarattığı gül bahçesi ünlü bir bahçeydi. Kerami ,bunu yeryüzünün sayılı bahçelerinden biri haline getirmişti. Yeni Delhi'deki türk bin çeşitlik gül bahçesiyle yarışamazsa da yine de emsali arasında hatırı sayılır bir varlıktı... Çok az bulunan türlü kara güller de açmaktaydı bu bahçede. Kerami hemen her yıl Avrupa'ya bir gezinti yaparak ünlü gül bahçelerini gezip dolaşıyor, çeşitte ,zenginlikte onları aşabilmek uğruna çırpınıp duruyordu. Ona da Avrupa'nın birçok köşesinden ziyaretçiler geliyor, bahçesinden bir şeyler öğrenip gidiyorlardı. Kerami, Yeryüzünün en mutlu kişilerinden biriydi. Bahçesine giren her yeni çeşit onu daha çok mutlu ediyor, bu güzel bahçe günden güne Türkiye'nin aranan güzel, turistik köşelerinden biri haline geliyordu. Gelgelelim, Menderes dönemi-nin iyi ,ileri olan her şeyi sürükleyip yokluk uçurumuna doğru götüren o gözü doymaz kapkaççılığı, o diktatörlük kötülüklerinden süt emen hırsı, bir ara

gelip Kerami'nin gül bahçesinin kapısını da çaldı. Bu, acıma, güzellik, insanlık bilmeyen çakmak taşı kayalıkları gibi demirden, yalçın bir dinozor hırsıydı.

Kerami'nin gül bahçesi yaptığı arsanın hazine malı olduğunu bir yerlerden öğrenen çağın kapkaççı kodamanlarından biri, gizlice bahçenin arsasını üstüne tapulatmış. Ondan sonra da hiç dakika yitirmeden elindeki canavar tapuyla Kerami'nin kapısını çalıp arsasının boşaltılmasını istemiş. Zavallı Kerami, korkunç felâket karşısında yalvar yakar olmuş. Sökülüp götürülecek bahçenin bir sebze bahçesi olmadığını, burda yeryüzünün en cins gül'erinin barındığını söylemiş. Şimdi, elinde hiçbir olanak bulunmadığını, gülleri bir başka yere taşımanın bir zaman sorunu olduğunu boşuna anlatmağa çalışmışsa da adam kös dinlediğinden Kerami'nin elleri böğründe kalmış. Adam, kaşla göz arasında mahkemeden tahliye kararını da getirince bütün gül fidanlarının yok olacağını anlayan Kerami'nin etekleri büsbütün tutuşmuş. En sonra gül bahçesinin gerçek değeri üstüne Menderes'e bilgi verip bahçesinin korunmasını dilemeğe karar vermiş. Zaten başka türlü bir çözüm yolu da görünmüyormuş. İlkönce, Menderes'in çevresine sıvanmış olan kimi yiyicilere başvuramak dileğini onların yardımiyle onun kulağına iletmek istemişse de az zamanda hepsinin ayni kaba pislediklerini anlayınca bir gün Tepebaşı'nda hükûmet başkanının otomobilinin önüne çıkmış, derdini döküp derman aramış. Menderes, başını kaşıyacak vakti olmadığı halde onu bir güzel dinleyerek yanındakilere not aldırmış. Bir yandan fırsatçı, bah-

çeyi dümdüz etmek üzere buldozeri kapıya yanaştırmış, bekliyormuş. Menderes'in aldırdığı nottan bir şey çıkmadığını gören Kerami, bir gün Parkoteldeki çınarın dibinde Menderes'in otomobilinin tekerlekleri altına atılıp bir kez daha yalvarıp yakarmış. Bu kez Menderes, acıyacağma Kerami'ye adamakıllı kızmış, polislere teslim ederek bir güzel sopa çektirmiş ,sonra da Avrupa'ya sık sık gidip gelmesi kimi kuşkulu işlere bağlanarak hakkında uzun bir araştırma açılmış ,gerçi hiçbir şey bulunamamışsa da biraz demini alması, arsa sahibine zaman kazandırılması için tutulup İstanbul'u kırdırıp döktürenlerin listesine sokularak apar topar bizim yanımıza gönderilmiş. Ne de olsa bir Avrupa dili bildiğinden, bir de oraya gidip geldiğinden kenti yıktıran suçlulardan sallandırılmağa değer olanlar arasında iyi bir aday olabilirdi. Kerami...

BUZ GİBİ SOBANIN BAŞINDA

Kerami, buz gibi sobanın başında gözlerinden kıvılcımlar saçarak bu acı hikâyeyi bize anlatıp dururken yeni arsa sahibi dışarda serbestçe gül bahçesini buldozerle düzlüyordu. Ev halkından biri bu sırada bu her an beklenen korkunç haberi getirmiş, adamcağızı bir külçe gibi yere yığmıştı. Zavallı Kerami, hapisten çıktıktan sonra belki o güzelim gül bahçesinin yerinde pis bir taş yığınından başka bir şey olmayan bir apartımanın yükseldiğini görecekti.

Dünyada geçmez gibi görünen her şey geçiyor. Sabahattin Ali'nin Sinop mapusanesinde yazdığı «geçmiyor günler» şiirine meydan okurcasına en geçmeyecek gibi görünen günler de geçip gidiyor. Ne varki kızgın damga demirleriyle yüreğimizi dağlayan zulmün açtığı yaralar bir türlü sağmak bilmiyor. Altı-yedi eylül kasırgası üzerinden on beş yıl gibi uzun bir zaman geçtiği halde hâlâ içimdeki yaralar dipdiri, sıcacık. Hâlâ içimden o dinozor kuşaklarına ağız dolusu sövüyorum. Onların birkaçı müstahak olduğu cezayı, hiç uslarında olmadığı halde, bulup sonsuz karanlıklarına kavuşmuş olmakla bir-

likte benim içimdeki korkunç tiksinti bugün doğmuş gibi duygu, anı dünyamda egemen.

GÖKTAŞLARI GİBİ

Evet, o göktaşları gibi hiç hesapta olmadan başımıza düşen altı-yedi eylül gecesi felâketinin sonu gelmişti. Bir gün ansızın birkaç arkadaşımızı çağırıp beşer dakika sorguya çektikten sonra yataklarını sırtlarına yükleyip evlerine gönderdiler. Taşçağı canavarlarının dişleri demek aşınmıştı, etlerimize geçmiyordu. Kimi yamyamlara hangi insan etinin daha tatlı olduğunu sormuşlar, yaşlı gemicilerden başka bütün insan etlerinin tatlı olduğunu söylemişler. Demek ki bizim etlerimiz de yaşlı gemicilerin etlerine benziyordu. Adaletsizlik devi etlerimizden hoşlanmamışa benziyorsa da derinlerdeki nedenlerin arkasında daha başka yerli ,yabancı etkenlerin kül rengi siluetleri adamakıllı seçiliyordu. Kurtuluş gemisinin güvertesine ilk yolcularımızı yerleştirdiğimiz gece zulmün yenilgisi onuruna bağırdık, çağırdık. Aziz Nesin bir ara öyle coştu ki pantalonunu sıyırıp nağralar patlatarak göbek attı.

Ancak, hepimizi bir iki saat içinde toplayıp buraya dolduranlar, şimdi işe bir adalet olayı gibi bakılmasını sağlayacak komediyi sürdürerek her gün ancak iki üçümüzü sorgudan geçirip salıveriyorlardı. Demek ki bizi toptan salıvermekte sakınca görüyorlardı. Bununla demek istiyorlardı ki içeri tıktığımız bu herifler sizin sandığınız gibi büsbütün suç-

suz değildir, suçlarını öyle usturupla işlemişlerdir ki, bir iddianame hazırlayacak kadar bile bize ipucu vermediler. Onlar gidiyorlar ama, suçluluklarını da birlikte götürecekler. Siz, hepiniz bu dâvada Bayar'la Menderes'i suçlu sanmakla korkunç bir biçimde yanılıyorsunuz. Biz, salt bir gözdağı verdirmek üzere Beyoğlun'da bir kaç Rum mağazasının camını kırdırmak istedik· Oysa bilmiyorduk ki, solcuların yeraltı örgütleri bizim gizli buyruğumuzu haber alacak da DP'li militan yığınları arasma karışarak İstanbul'a korkunç bir ihtilâl gecesi yaşatacak!...

Sonradan alınlarının teriyle kazandıkları parayla Beşiktaş Kaymakamının ,yine Beşiktaş komiserinin diktirecekleri çifter çifter apartımanların talan parası olduğunu ileri sürenler yanıldıklarını ergeç anlayacaklardır. Hiçbir DP il, ilçe, ocak, bucak başkanı buyruğundaki bıçkınlarla mağazalardan, özel evlerden, kuyumcu dükkânlarından para ,altın, mücevherat kaldırtmamıştır· Müfterilerin ileri sürdükleri gibi Parti örgütüne verilen buyruktan yararlanarak hiçbir güvenlik sorumlusu ya da DP'li sorumlu ,o geceye özgü bir soygun plânı hazırlamış değildir. Bu plânı yalnız komünistler haber alıp sömürerek İstanbul'un bütün işçi örgütlerini yağma bölgelerine saldırtmışlar, işçi sınıfı dedikleri aşağılık insan sürülerini bir gecede zengin etmişlerdir. Ne varki bütün eski militanların evlerinde yapılan mükerrer baskınlar, yağmalanan servetlerin meydana çıkarılmasına elvermemiştir. Hele sıkıyönetim yöneticilerinden kimi görevlilerin sabıkalı gangsterlerle el ele vererek zenginleştikleri savı, başlı başına bir efsane, giderek bir ihanettir. Sıkıyönetim sorumlu-

ları hiçbir vakit DP'nin buyruğuna girmemiş olup zararlı akımlara, milli menfaatlere aykırı durumlara karşı Türk ordusunun geleneksel yüksek görevini yapmaktadırlar. Hele onların parayı pula tamah ederek yağmacı gangsterlerden haraç aldıklarını ileri sürmek, haşa, bütün Türk ordusuna karşı küfürdür. Oflu Hasan, Hüseyin kardeşlerle Arap Cafer'in Harbiye zindanlarında komünistlerin tıkıldığı hücrelerde konuk edilmiş olması, hiçbir vakit komutanların yağmadan parsa toplamak düşüncelerinin kanıtı değildir... Bu konuda yayılmış olan söylentiler «külliyen» yalandır, korkunç iftiradır.

Çok da uzaklardan gelmeyen bu yitik sesleri vicdanımın kulaklariyle dinliyor, sorgu komedyasındaki ufacık figüranlık görevimi yapacak günü, saati iple çekiyordum. Bu sırada umutla çiçeklenen boş zamanlarımı kitap okuyarak geçiriyordum. İdam edilmek, kurşuna dizilmek tehlikesi ortadan kalktıktan sonra benim için alışık olduğum klâsik mapusane yaşayışı bir kez daha başlamıştı. Aziz Nesin'in kitaplarını, Vergilius'un iki cilt Eneid'ini, Hafız Şirazi' nin zengin şiir dünyasını, en sonra da Yaşar Kemal'in İnce Memed'inin birinci cildini okudum. Bu sonuncuya okudum dedimse bu hiç de normal bir okuma değildi. Kitabı bitirdiğimde bitirdiğime üzüldüm. Baktım, bu benim ilk gençliğimden beri Türk edebiyatında görmek istediğim romandı. Bunu heyecanla arkadaşlara anlattım. Bırak canım, dediler, ortalama bir roman işte. Okuyup okumadıklarını sordum, hiçbiri okumamıştı. Bu duruma son kerte üzüldüm. Arkadaşlar yanlış yoldaydı.

Hergün yarımşar saat dışarı çıkarılıyor, ana caddeyi görmeyen iki duvar arasındaki bir başka koridorda biraz hava alıyorduk. Hava, bir yağmur, bir sulu kar atıyordu. Sobamız, Remzi'nin çalışkan elleri sayesinde tüterek de olsa biraz yanıyor, onun başında dikilerek olsun donmaktan kurtuluyorduk. Zavallı Kerami'nin acıklı serüvenini burda dinlediğimiz gibi espiyonlardan sakınarak da olsa baştakilere ağız dolusu söverek sövüntünün ruhun yelpazesi olup olmadığını anlamağa çalışıyorduk. Sövmelerimizin boy hedefleri arasında devlet, hükümet başkanlariyle Makaryos bulunuyordu.

TALAN YAPTI DİYE GETİRİLEN ŞOFÖR

Hele talan yaptı diye tutup getirdikleri bir çingene şoför, Makaryos'a söverken kullandığı yeni bir yöntemle bizi çok eğlendiriyordu. Makaryos'u Mokoryos olarak kullanıyordu. Bu da o keşiş için elbette en büyük aşağılamaydı. Mokor, Çingenece erkek tenasül âleti anlamına geldiğine göre varın, Makaryos keşişinin başına gelenleri siz kıyas edin.

Zavallı şoförcük, çok dertliydi. Sıkı yönetim komutanı Aknoz'un yarımızı asmakla tehdidi onu perişan etmişti. Belki ben komünist olmadığım için beni asmazlar değil mi diye bizden avunma bekliyordu. Sonra, Makaryos'a yaptığı gibi ona da kantarlı birkaç küfür sallıyor, arkasından da yeryüzünde en kötü üç hastalık bulunduğunu, bunların da tüberküloz, siroz, bir de Aknoz olduğunu söylüyordu. Bunları öyle incelikler katarak söylüyordu ki insan gülmekten kırılıyordu. Altı-Yedi Eylül gecesi, geç saatlere dek yolcu taşımış, ordunun İstanbul'a yürüyüşü üzerine evin yolunu tutmuştu. Bu sırada caddenin ortasına atılmış Atatürk'ün kocaman çerçeveli bir portresini görerek saygı ile inip almış. Eve gireceği sırada da askerler yolunu kesip araba-

sını araştırmışlar, Atatürk'üin resmini yağma edilmiş mal olarak ele geçirip kendisini de Davutpaşa kışlasına tıkmışlar, ordan da ne akla hizmetse tutup bize göndermişler. «Yahu, diyordu, şu büyüklerin kendileri gibi resimleri bile tehlikeli. Resmi çamurdan kurtardık, bana ettiği işe bak. Beni Atatürk'ün resmine suikast yapacağım diye tıktılar buraya.» Şimdi adını dahi unuttuğum bu halk çocuğu gerçekten çok hoş bir adamdı.

Ben, zamanlarımı ya soba başında, ya Tornacı Süleyman'm hücresinde yada gece yarısı hücremdeki yoğun duman dağıldıktan sonra yatağımda geçiriyordum. Mustafa, boşalan hücrelerden birine taşındığından bir süredir burda yalnızdım. Dumanın benim hücremi pek çok sevmesi yüzünden gündüzleri orasını iyice boşlamıştım. Ara sıra uğrasam bile taunlu bir ülkeden kaçar gibi hemen kendimi Süleyman'ın sevimli hücresine atıyordum. Bu çok iyi bir insan o kertede de iyi bir tornacı olan Süleyman, kocaman kentte öksüz gibi yaşıyordu. Kırk yıl önceki darüleytamlılık günlerinde olduğu gibi sonsuz bir içlilik, duygululuk içinde yaşıyordu. Darüleytamlılar babası Kâzım Karabekir'in Sanayi Gürbüzleri saflarında yetiştirdiği ustalardandı. Lirik bir çağın son canlı anılarından biriydi... Geleceği de çok karanlık görüyordu. Her tutuklanıştan sonra o da kurmağa çalıştığı yaşayış düzeninin sınırlarından dışarı atılıyor, sonra işe yeniden başlamak gerekiyordu. Oysa, şimdi, yaş da gelip dayanmıştı. Bundan sonra ancak yoksulluk bizimle arkdaşlık etmeğe dayanabilir, diyordu, bu yüzden de sonsuz bir hınç, üzüntü içinde yüzüyordu.

BİR GECE

Bir gece, Silleyman'ın hücresinden kendi hücreme dönüp de soyunup yatağa gireceğim sırada yorganı kaldırınca orda birbirine sokulmuş uyuyan iki kadife kürklü fındık faresi gördüm. Gözlerine ışık vurunca korkuyla yerlerinden fırlayarak lâğıma açılan deliğe atılıp gözden yittiler. Geceleyin ekmeğimi yemesinler diye biraz kırıntı attım. Gecenin bir vaktinde hücremde benden başka birilerinin varlığını duyarak uyandığımda iki fındık faresinin yorganımın üzerinden yere atladığını gördüm. Aldırış etmedim, kafamı vurup yine uyudum. Gece sabaha dek zaman zaman onların tedirgin etmeyen mini mini varlıklarını yorganımın üzerinde duydum. Onlar insan değildi, bu yüzden onlardan korkmuyordum. Vaktiyle bir zincirli zindan mahkûmuyla dost olan bir farenin hikâyesini andım. Mahkum, verdiği kırıntılarla geçinip kendisiyle dostluk kuran fareyi günün birinde görüp öldüren gardiyanı hemen oracıkta boğuvermişti.

Ertesi gece yatmağa gidip de yorganı açtığımda karı koca iki kara kadife kürklü fındık faresini yine yatağımın içinde gördüm. Bu kez daha korkusuzdular. İkisi de yanyana iki ayak üstüne kalkmış, yüzüme bakıyorlardı. Bakışlarında ,duruşlarında öyle bir dostluk, öyle bir yalvarış vardı ki, onları yataktan atmağa kıymayarak üstlerini örttüm, arkadaşlarla çene çalıp vakit öldürmek üzere sobanın başına döndüm. Soba soğuyup geçtiği vakit uyku bastırınca yine hücreme dönmek zorunda kaldım. Ben yatağa girerken betona atlamaktan başka çıkaryol bulamadılar. Nasıl olsa geceleyin yorganımın üstünde yatacaklardı.

SONRA HÜCREME İKİ BAŞKA ÇAĞRISIZ KONUK DADANDI

Fındık fareleriyle hücre arkadaşlığım böyle bir zaman sürdü. Sonra hücreme iki başka çağrısız konuk dadanınca korkup yitiklere karıştılar. Yeni hücre arkadaşlarım Anadolu halkımızın geme dediği türden uzun kuyruklu kocaman eski Bizans sıçanlarıydı. İlk gece hem benim küçük dostlarımı kaçırdılar ,hem de ertesi gün yiyeceğim tayini yürüttüler. Bu yeni karı koca ekmeği delikten dışarı çıkaramadığından hücrede yemek zorunda kaldılar... Bu yüzden de sabaha dek kuru ekmeği öteye beriye itip durarak sayısız takırtı çıkardılar. Sabahleyin kaltığımda karı kocanın kocaman tayını haklamış olduğunu gördüm. Bu, gözümü korkuttuğundan ertesi akşamdan sonra arkadaşlardan birer kuru tayin bularak deliğin ağzına bırakmağa başladım. İlk günlerde varlığım onları biraz ürküttüyse de sonra alıştılar. Mamalarını yatak saatında verdiğimden benim hücreye dönmemi dört gözle beklediklerini görüyordum. Kocaman deliğin içinde yanyana durup sanki yalvaran gözlerle bana bakıyorlardı. Tayını

önlerine bırakır bırakmaz evcil hayvanlar gibi hemen yemeğe başlıyorlardı. Bunların bir iyiliği vardı. yatağıma çıkıp yatmayı hiç denemediler. Ne var ki tufan gibi bir kış yağmuru yeni dostlarımdan beni ayırdı. Bir gece hayvanların ekmeğini vermiş, yatağıma girmiştim. Dışarda kuduz gibi bir hava vardı. Bardaktan boşalırcasına dökülen sular her yanda çağıldıyor, soğuk, rutubetli hava insanın iliklerine işliyordu. Hayvanlar taş kesilmiş bayat tayını takırdatarak ordan oraya yuvarlayıp dururken tath düşünceler içinde dalmış gitmiştim. Bozuk genel çatıdan yol bulan sular hücrelerin düz damları üstüne pıtır pıtır damlıyor, arkadaşlar gibi bana da korkulu dakikalar yaşatıyordu. Gecenin bir vaktinde kalkıp hücrede çağıldayan sularla boğuşmak çok tatsız bir şey olacaktı. Daha önce de denediğimiz için gerçekten çok tedirgin bir uykunun derinliklerinde yine de kendimden geçtim. Ara sıra uaynır gibi oluyor, hücrelerin damlarını döven damlaların tehlikeli bir biçimde hızlandığını işitiyordum. Uykunun hasbahçesi yine de beni bu karadüş tedirginliğinden uzaklaştırıyordu. Yarı uykuda, yarı uyanık yorganımın üstüne ilk damlalarm düştüğünü duyar gibi oldum. Yine daldım. Bir süre sonra beni uyandıran yorganımın üzerine dökülen zengin bir suyun şarıltısı oldu. Yerimden fırlayıp da kurtuluş olanağına el atmcaya dek yatağım da ben de sırsıklam olduk. Demek ki hücre damlarının ufak çukurluklarında biriken sular birden bire yol alarak benim hücremin damına doğrulmuştu. Hücrem zaten öteki hücrelere göre daha alçakta kaldığından bütün sular o yana doğru akmıştı. Yatağımı, yorganımı güç belâ dışarı

attım. Ben hücreyi bırakıp kaçtıktan sonra yağmur sularının öfkesi daha da arttı. Ampulün takıldığı delikten beton taban üzerine bir itfaiyeci hortumundan boşalan bir yaramaz su kütlesi şarıldayarak akıyordu. Hücreye dolan suyun bir bölümü farelerin zulasına giden delikten, geri kalanı da hücrenin eşiğinden dışarı boşalıyordu. İşte, son fare dostlarımı bu gece yarısı tufanında yitirdim, bir daha da görmedim. Hayvanların yarılanmış tayını kireçli suların üzerinde yüzüp duruyordu.

TAHLİYELER HEP GECE KARANLIĞINDA

Tahliyeler hep gece karanlığında, yatsıya doğru, yada yatsıdan sonra yapılıyordu. Her giden arkadaş grubu, bize de kurtuluş umutları vermekle birlikte çevremiz günden güne boşaldığından dolayı da derin bir yalnızlık duygusuyla dolmağa başlıyorduk. Hemen hepimiz önce idama mahkûm edilerek sonra affedilmiş kader kurbanları gibi sevinç içindeydik. Beş altı ayın gerçi mapusane yaşayışında hiçbir değeri yoktu. Ancak, biz, bu birkaç ay içinde çok yoğun bir öldürücü işkence ,umutsuzluk cehennemi yaşamıştık. En aşağı onar yıl yatmış gibi yaşlanmış, yıpranmıştık. Kafka'nın sokaktan kaldırılıp götürülen, kendisine yüklenecek bir suç biçimi aranan insanına dönmüştük. Bu, suçluluk bilinciyle mahkemenin karşısına çıkmaktan çok daha kötüydü.

Benim Çine İşkence arkadaşım, Fehmi Kurucu soğuktan, rutubetten ağzının bir yanı çarpılmış olarak çıktı, gitti. Ne yazıkki, hesapta olmayan bu birkaç aylık hapislik, onun bin bir güçlükle kurduğu aile yuvasının ocağına da incir dikmişti. Conga Ali'-

ler, Remzi'ler, geceleri uykudan kalkıp cansıkıntısından çoluk çocuğun getirdiği yemekleri silip süpüren Hasan'lar, zindanın en iyimser insanlarından biri olan Küçük Hasan'lar, Yine zindanın en sâkin konukları olan, Hadi Malkoç'lar, Tornacı Emin'ler, Doktor kardeşler, babası Sebati'nin yerine de yatmış olan İsmet Selimoğlu'lar, Kemal Tahir'ler Aziz Nesinler, Recep Yelkenkaya'lar sakin tatlı gülümseyişiyle Arslan Kaynardağ'lar, hem felsefe hocası hem avukat Faik Müzaffer Amaç'lar köşesinde bir gandi yada derin düşüncelerin serüvenine dalmış bir yogi gibi günlerini gürültüsüzce geçirmiş olan Asım Bezirci'ler, hep birer birer yukarı çağrılıp beşer dakikalık bir sorgu komedyası figüranlığı yaptırıldıktan sonra gecenin karanlığına salıverildiler.

BİR İKİNDİ ÜSTÜ

Bir ikindi üstü bu komedyada ben de ufak bir rol aldım. İnce uzun boylu sarışın mavi gözlü sevimli bir asker sorgu yargıcı beni beş dakika bile sürmeyen bir sorguya çekti. Sonra, zindana döndüm... Yatsı vakti benimle birkaç arkadaşın adı okundu. Geri kalan arkadaşlarla helallaştık. Yataklarımızı ertesi gün almak üzere arkadaşlara emanet ederek caddeye çıktık. Alışkanlık dolayısiyle çevremde zararlı insan gölgeleri aradım. Kimse yoktu. Bir dolmuşa atlayarak Sirkeci'ye indim. Baktım, o yörede kırılıp dökülen bütün evlerin, mağazaların camları takılmış, içleri yine mobilya ile malla dolmuştu. Yalnız Altı - Yedi Eylül kasırgasının benim insan yüreğimde açtığı korkunç yaralar yaşadıkça işleyecekti. Onları hiçbir güç onaramazdı.

Menekşe 28/Ağustos/1970